

PEETU PÖLLÖ JA KAVERITAIIDOT

Kaveritaitojen vahvistaminen Launeen päiväkodissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi
Sosiaali- ja terveysala
Kevät 2019
Jokinen Ira
Jääskä Pauliina
Virtanen Henna

Tiivistelmä

Tekijät	Julkaisun laji	Valmistumisaika
Jokinen, Ira	Opinnäytetyö, AMK	Kevät 2019
Jääskä, Pauliina	Sivumäärä	
Virtanen, Henna	57 sivua + 3 liitesivua	
Työn nimi		
Peetu Pöllö ja kaveritaidot Kaveritaitojen vahvistaminen Launeen päiväkodissa		
Tutkinto		
Sosionomi, sosiaalipedagogisen varhais- ja nuorisokasvatuksen ja perhetyön polku		
Tiivistelmä		
<p>Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli lasten kaveritaitojen vahvistaminen ja kiusaamisen ehkäisy. Tavoitteena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida kaveritaitoja vahvistavat seikkailulliset toimintatuokiot Launeen päiväkodin 3-6-vuotiaille lapsille.</p> <p>Kiusaamista esiintyy jo alle kouluikäisten keskuudessa, mutta sitä on aloitettu tutki- maan vasta viime vuosina. Tutkimuksissa on todettu kiusaamisella olevan vakavia vaikutuksia lapsen tasapainoisessa kasvussa ja kehityksessä. Jo varhaisessa vai- heessa alkanut kiusaaminen voi johtaa pidempi aikaiseen kiusaamiskiarteeseen. Opettamalla lapsille kaveritaitoja jo varhaiskasvatuksessa voidaan ennaltaehkäistä kiusaamista.</p> <p>Päiväkodille suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin kolmesta toimintakerrasta koostuva Peetu Pöllön seikkailut -toimintakokonaisuus syksyllä 2018. Toimintatuokioihin osallis- tuneet lapset pääsivät osallistumaan seikkailu- ja draamapedagogiikkaa hyödyntänei- siin toimintatuokioihin. Peetu Pöllön seikkailut -toimintatuokiot koostuivat kahdesta seikkailuradasta sekä yhdestä draamallisesta tuokiosta. Kaikissa tuokioissa oli omat teemansa, jotka pohjautuivat kaveritaitoihin. Jokaista toimintatuokiota ohjasivat käsi- nukkehahmot sekä jokaisen toimintatuokion pohjana olleet sadut. Toimintatuokioiden ja satujen pohjalta tehtiin Peetu Pöllön seikkailut -satukirja. Satukirjan tavoitteena oli mahdollistaa aiheen jatkumo Launeen päiväkodissa.</p> <p>Toimintatuokioiden jälkeen päiväkodin henkilökunnalla teetätettiin teemoitettu arvioin- tikysely, jonka tarkoituksena oli saada tietoa toimintatuokioiden ja satukirjan toimivuus- desta ja hyödynnettävyydestä. Arviointikyselyn pohjalta voitiin todeta toimintatuokioi- den ja satukirjan vastaavan hyvin tarkoitustaan kaveritaitojen vahvistamisessa. Toi- mintatuokioiden todettiin olevan hyvä lisä päivittäisten kaveritaitojen opettamisen rin- nalla.</p>		
Asiasanat		
varhaiskasvatus, kaveritaidot, kiusaamisen ennaltaehkäisy, seikkailupedagogiikka, draamatyöskentely, sadut		

Abstract

Authors	Type of publication	Published
Jokinen, Ira	Bachelor's thesis	Spring 2019
Jääskä, Pauliina	Number of pages	
Virtanen, Henna	57 p. + 3 p. of app.	
Title of publication		
Peetu the Owl's adventures How to Support Social Competence in Daycare Laune		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services, Social Pedagogy for Early Childhood and Youth Education		
Abstract		
<p>The subject of this practice-based thesis was supporting social competence and preventing bullying among children under school-age. The aim of the thesis was to plan, implement and evaluate adventurous activity moments that support social competence. The activity moments were implemented for children aged 3 to 6 in Daycare Laune.</p> <p>There is bullying among children under school-age, but it hasn't been the focus of bullying research until recently. Studies have shown that bullying has serious impact on balanced growth and development of the child. Early childhood bullying can lead to continuous cycle of bullying. Teaching friendship skills in early childhood education can prevent bullying.</p> <p>Peetu the Owl's action package, consisting of three activity moments, was planned, implemented and evaluated in autumn of 2018. The children who participated in the activity moments were able to participate activity moments utilizing adventure and drama pedagogy. Peetu the Owl's adventure moments consisted of two adventure courses and one drama adventure. All of the activity moments had their own themes based on friendship skills. Each activity moment was guided by hand puppets and each activity moment had their own Peetu the Owl's story. Peetu the Owl's storybook was created to be based on Peetu the Owl's adventures and the stories that guided the adventures. The aim of the storybook was to provide Peetu the Owl's adventures to continue in Daycare Laune.</p> <p>After the activity moments, the staff of Laune daycare filled an evaluation survey that was used to gather information about the functionality of Peetu the Owl's adventure moments and usability of Peetu the Owl's storybook. The evaluation survey showed that Peetu the Owl's activity moments and storybook responded well to their purpose to support social competence. The activity moments were found to be a great addition to teaching friendship skills during everyday activities.</p>		
Keywords		
early childhood education, social competence, prevention of bullying, adventure education, drama play, stories		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Opinnäytetyön aihe, tausta ja toimintaympäristö	2
2.2	Tarkoitus, tavoite ja tuotos	3
3	KIUSAAMINEN LASTEN KESKUUDESSA	5
3.1	Kiusaamisen määrittely	5
3.2	Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa	8
3.3	Kiusaamisen vaikutukset	10
3.4	Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa	13
4	SOSIAALISEN KOMPETENSSIN MERKITYS LAPSUUDESSA	17
4.1	Sosiaalisen kompetenssin osa-alueet	17
4.2	Aikuisen rooli kaveritaitojen tukemisessa	26
5	TOIMINNALLISET MENETELMÄT KAVERITAITOJEN TUKEMISESSA	32
5.1	Seikkailu kokemuksen mahdollistajana	32
5.2	Sadut pedagogisena menetelmänä	33
5.3	Draamapedagogiikan hyödyntäminen kaveritaitojen käsittelemisessä	33
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	35
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	35
6.2	Eettinen vastuu, luotettavuus ja turvallisuus	35
7	PEETU PÖLLÖN SEIKKAILUT	37
7.1	Seikkailujen valmistelu	37
7.2	Toimintakertojen eteneminen	40
7.3	Peetu Pöllön seikkailut satukirja	46
8	ARVIOINTI	49
8.1	Peetu Pöllön seikkailutuokioiden arviointi	49
8.2	Kyselyn tulosten tarkastelu	51
9	POHDINTA	54
	LÄHTEET	58
	LIITTEET	64

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on lasten kaveritaitojen vahvistaminen ja kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Koulukiusaaminen on ollut pinnalla jo pitkään, mutta varhaiskasvatuksessa tapahtuvaan kiusaamiseen on havahduttu vasta viime vuosina. Aihe on tärkeä, sillä jo alle kouluikässä koettu kiusaaminen heijastuu lapsen kouluvuosiin. Varhaisessa vaiheessa alkaneisiin ongelmiin vertaissuhteissa voidaan kuitenkin puuttua, ja ongelmat eivät aina ole lopullisia. Laadukas varhaiskasvatus mahdollistaa ongelmallisten kehityspolkujen muuttamisen parempaan suuntaan. Varhaisella puuttumisella onnistutaan lisäämään lasten psykologista, sosiaalista sekä fyysistä turvallisuutta. (Repo 2015, 15.)

Lasten sosiaalistaitojen varhaisella tukemisella voidaan ehkäistä kiusaamista. Repo, entinen Kirves, (2015, 125) esittää kirjassaan, että vakavat puutokset esimerkiksi sosiaalisissa ja sosiokognitiivisissa taidoissa sekä ystävyys- ja kaverisuhteissa voivat johtaa kiusaamiseen. Lisäksi lasten negatiivinen käytös ja heikko sosiaalinen asema ryhmässä luovat mahdollisuuden kiusaamiselle. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2016, 31–32) tuodaan esiin kiusaamiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisy. Varhaiskasvatuksessa tulee puuttua ja ehkäistä tietoisesti ja suunnitelmallisesti kiusaamista henkilöstön toimesta. Lasten vertaissuhteiden, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen sekä yhteisön hyvinvoinnin tukeminen ovat keskeisessä osassa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen varhaiskasvatuksen kompetenssien (2017) mukaan sosionomi (amk) pystyy tukemaan lasten vertaissuhteita, jotka toimivat lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin perustana. Omassa tulevassa työssämme koemme tärkeäksi lasten välisten vertaissuhteiden tukemisen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen arkipäivään kuuluu useiden ristiriitatilanteiden selvittely. Hakkarainen (2012, 14) esittää, että vertaissuhteilla on suuri merkitys kehittää konfliktitilanteessa lasten kykyä itse perustella kantaansa toiselle. Yhteistyössä toisen kanssa lapsi oppii paremmin.

Opinnäytetyö on toiminnallinen, ja sen tavoitteena on suunnitella, toteuttaa ja arvioida seikkailullinen toimintakokonaisuus Launeen päiväkodille. Työn tarkoituksena on vahvistaa lasten kaveritaitoja sekä ennaltaehkäistä kiusaamista. Tuotoksena syntyy Peetu Pöhlön seikkailut -toimintatuokiot sekä -satukirja, joka mahdollistaa aiheen jatkumisen myös tulevaisuudessa Launeen päiväkodissa.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön aihe, tausta ja toimintaympäristö

Aloitimme opinnäytetyöprosessin kesällä 2018 toisen toimeksiantajan kanssa. Kyseinen suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut ja etsimme työllemme uuden toimeksiantajan. Taivottelemme kaikki varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyttä, minkä vuoksi halusimme toteuttaa opinnäytetyön varhaiskasvatukseen. Meillä ei ollut selkeää suunnitelmaa opinnäytetyön aiheesta, joten päätimme olla yhteydessä päiväkoteihin ja kysyä heidän tarpeitaan mahdollisen opinnäytetyön aiheeksi. Otimme yhteyttä Launeen päiväkodin johtajaan Satu Kykkäseen, joka otti ehdotuksemme esille päiväkodin työntekijöiden kesken. Päiväkodin henkilökunta innostui mahdollisuudesta toimia opinnäytetyön toimeksiantajana. Johtaja kutsui meidät palaveriin ja pyysi meitä suunnittelemaan etukäteen mahdollisia opinnäytetyön aiheita.

Esittelimme palaverissa henkilökunnalle kolme vaihtoehtoista suunnitelmaa, joista yksi oli Peetu Pöllön seikkailut. Palaverissa päiväkodin varajohtaja Merja Lehtinen nosti esiin kiusaamisen käsittelyn opinnäytetyössä. Myös muut päiväkodin työntekijät näkivät kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeänä aiheena, mutta ehdottivat opinnäytetyön painotusta leikki- ja kaveritaitojen tukemiseen. Palaverin pohjalta päätimme toteuttaa Peetu Pöllön seikkailut -toimintakokonaisuuden, joka pohjautuisi kaveritaitojen käsittelyyn. Sovimme varajohtajan kanssa myöhemmin toteutusten ajankohdan sekä lapsiryhmien osallistujamäärät.

Kiusaaminen on yksi yhteiskuntamme jatkuvista ongelmista. Repo (2012, 9) sekä Koivunen & Lehtinen (2015, 44) nostavat esiin, että varhaiskasvatuksessa tapahtuvaan kiusaamiseen ja sen vaikutuksiin on kuitenkin havahduttu vasta viime vuosina. Revon ja Sajanien (2012) tekemän tutkimuksen mukaan 12,6 prosenttia päiväkotilapsista on suoraan kosketuksissa kiusaamisen kanssa. Tällä tarkoitetaan, että jokaisessa päiväkotiryhmässä on keskimäärin 1,3 kiusaajaa.

Kiusaamisen puuttumiseen on tärkeää havahtua jo päiväkodissa, sillä päiväkodissa alkanut kiusaaminen voi jatkua koulu- ja aikuisikään asti. Pitkäkestoinen, jopa vuosia jatkunut, kiusaaminen voi aiheuttaa muun muassa syrjäytymistä ja mielenterveysongelmia. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Kaveritaidoilla, eli sosiaalisella kompetenssilla, tarkoitetaan sosiaalisia taitoja, joita tarvitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Risänen, 2018, 2; Neitola 2011, 17). Lapsi, jolla on hyvät kaveritaidot, kykenee toimimaan vertaissuhteissa ja solmimaan ystävyysuhteita. Sen sijaan lapsella, jolla kaveritaidot ovat heikot, voi olla vaikeuksia sosiaalisessa kanssakäymisessä. Lapsi saattaa käyttäytyä epäsosiaalisesti ja tulla näin väärin ymmärretyksi ja torjutuksi. (Neitola 2011, 17.) Repo (2015,

125) muistuttaa, ettei pienellä lapsella vielä ole riittäviä valmiuksia pärjätä sosiaalisissa tilanteissa itse, vaan hän tarvitsee aikuisen tukea ja opastusta. Aikuisten toiminta päiväkodissa kaveritaitojen vahvistamisessa on tärkeässä osassa kiusaamisen ehkäisyssä (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017).

Launeen päiväkoti

Launeen perhepuiston tuntumassa sijaitseva Launeen päiväkoti on yksi Lahden vanhimmista päiväkodeista. Ennen nykyistä toimintaa rakennuksessa ovat toimineet vuosia aikaisemmin muun muassa kutomo ja neuvola. Päiväkoti oli toiminnan aloittaessaan pieni, sillä samassa rakennuksessa oli edelleen muuta toimintaa kuten asuntoloita. Tänä päivänä päiväkoti on kasvanut kahteen kerrokseen ja hoitopaikkoja on 141 lapselle. Päiväkodissa lapsia on alle kolmevuotiaista esikoululaisiin. (Lahden kaupunki 2018; Lehtinen 2018.)

Päiväkoti on painottunut iltahoitoon ja on avoinna aamuviiden ja iltayhdentoista välisenä aikana. Päiväkodin arki on hyvin liikuntapainotteinen, ja lähiympäristön perhepuistoa, jäähallia sekä metsää hyödynnetään ahkerasti toiminnassa. Leikkiminen, ja sen mahdollistaminen, on liikunnan ohella tärkeää päiväkodin päivittäisessä arjessa. Päiväkodin toimintaa ohjaavat Varhaiskasvatuslaki sekä Lahden kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. (Lahden kaupunki, 2018; Lehtinen, 2018.)

2.2 Tarkoitus, tavoite ja tuotos

Opinnäytetyön tarkoitus on vahvistaa ja tukea Launeen päiväkodin lasten kaveritaitoja sekä ennaltaehkäistä kiusaamista Peetu Pöllön seikkailut -toimintatuokioiden avulla. Tavoitteena on suunnitella, toteuttaa ja arvioida päiväkodin 3-6-vuotiaille lapsille innostavat ja mielekkäät seikkailutuokiot, jotka tukevat opinnäytetyön tarkoitusta. Toimintakokonaisuus toteutetaan yli kolmevuotiaille lapsille, sillä kyseisen ikäryhmän koetaan hyötyvän toiminnasta enemmän kuin alle kolmevuotiaiden. Yli kolmevuotias lapsi käsittää toisten haluja ja toiveita sekä osaa tulkita omia tunteitaan ja ajatuksiaan (Kronqvist 2016, 14). Nämä taidot mahdollistivat lapselle kokonaisvaltaisemman oppimiskokemuksen suunnittelemissamme tuokioista. Mikäli toiminta suunnattaisiin pienemmille lapsille, tulisi alkuperäistä suunnitelmaa muokata, eivätkä kaikki toiminnalle asetetut tavoitteet täytyisi. Pienempien lasten kohdalla toiminta tulisi olemaan lyhytkestoisempi, minkä vuoksi toiminnasta pitäisi karsia sisältöä pois. Tällöin emme pystyisi keräämään lapsilta hyödyllistä palautetta.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi Peetu Pöllön seikkailut -satukirja, joka sisältää kolme kaveritaitoja käsittelevää tarinaa, neljä runoa sekä toteutusohjeet seikkailutuokioihin. Sa-

tukirja mahdollistaa aiheen jatkumon päiväkodin arjessa sekä auttaa tuokioiden mieleen palauttamisessa ja aiheen käsittelyssä myöhemmin. Kirjaa on mahdollista hyödyntää kaikenikäisten lasten kanssa.

3 KIUSAAMINEN LASTEN KESKUUDESSA

3.1 Kiusaamisen määrittely

Kiusaaminen tarkoittaa toistuvaa ja tietoista yhteen tai useampaan henkilöön kohdistuvaa pitkäkestoista negatiivista käyttäytymistä. Toistuvuudella tarkoitetaan, että kiusaaminen on pitkäkestoista ja se kohdistuu kiusattuun henkilöön, tasaisin väliajoin. Tietoisuus on määritelty kaikkein tärkeimmäksi kiusaamisen tunnuspiirteeksi. Kiusaajan tarkoitus on aina loukata uhriaan ja aiheuttaa tälle toistuvasti pahaa mieltä. (Hurme & Kyllönen 2014, 127; Repo 2015, 34–41.)

Toistuvuuden ja tietoisuuden lisäksi kiusaamisen yleispiirteitä ovat Revon (2015, 42–45), Hamaruksen (2012, 43–45), Koistisen (2012, 12–13), Hurme & Kyllösen (2014, 128) ja Juusolan (2017, 186) mukaan vallankäyttö sekä ryhmäilmiö. Juusola (2017, 186) sekä Hamarus (2012, 45–47) esittävät kiusaajan tarkoituksena olevan oman asemansa vahvistaminen tai parantaminen ryhmässä kiusatun kustannuksella. Samalla kun kiusaaja tahallisesti aiheuttaa valikoimilleen ihmisilleen pahaa mieltä, hän saattaa tietoisesti tavoitella valtaa ja käyttää sitä muihin itselleen edullisimmalla tavalla. Vallankäyttö sitookin tiiviisti erilaisten ryhmien vaikutuksen kiusaamiseen. Muiden ihmisten reaktio kiusaamistilanteisiin on avainasemassa siinä, ruokkiiko se kiusaajan valtaa ja näin mahdollisesti pahentaa kiusaamista, vai heikkeneekö kiusaajan asema muiden asettuessa uhrin puolelle. (Repo 2015, 42–45.)

Mikäli muu ryhmä antaa kiusaamiselle hyväksyntänsä, esimerkiksi kehumalla tai yllyttämällä kiusaajaa jatkamaan, se samalla tukee Revon (2015, 46–47) mukaan kiusaajan valta-asemaa. Toisten lasten kehut ja mukaan lähteminen aiheuttavat vallantunteen lisäksi kiusaajalle mielihyvänkokemuksen siitä, että hän on onnistunut teossaan ja saanut siitä jopa muiden lasten hyväksynnän. Kiusaaja on saanut ryhmältä suostumuksen toimintaansa. Kiusaamisen siis antaessa kiusaajalle hyvänmielenkokemuksia hänen on entistä vaikeampi nähdä tekojensa vaikutusta uhriin. Kokkonen (2010, 11–12) tuo esiin ihmisen tyyppillisen käyttäytymisen hakeutua positiivisia tunteita herättäneiden tehtävien pariin. Kiusaajan jatkaessa mielihyvää synnyttävää toimintaansa voi kiusaamisesta näin ollen tulla pitkäaikaista, ellei siihen puututa.

Juusolan (2017, 186) mukaan ryhmässä alkava kiusaaminen voi johtaa siihen, että ryhmässä hyväksytään kiusaajan julistama mielipide tai näkemys uhrista. Kiusattu leimautuu ryhmässä, eikä kukaan halua tai uskalla olla hänen kanssaan. Aivan kuten kiusattu itse saattaa pitää itseään syyllisenä kiusaamiselleen, Juusola esittää myös ryhmän jäsenten uskovan uhrin olevan itse vastuussa kiusaamisestaan. Juusolan lisäksi Koistinen (2012,

16) esittää kiusatun ryhmän jäsenen muuttuvan arvottomaksi ryhmän jäsenten keskuudessa.

Kiusaamisen yleispiirteiden lisäksi yksilön oma kokemus kiusatuksi tulemisestaan on osa kiusaamisen määritelmää. Jokainen meistä kokee kiusaamisen eri tavalla, eikä yksilön kokemusta tulisi missään vaiheessa vähätellä. Kun kiusaamistilannetta selvitetään, joidenkin kiusattujen kokemukset täyttävät kiusaamisen kriteerit, kun taas joillakin ei. Se ei kuitenkaan oikeuta meitä julistamaan, ettei lapsi ole oikeasti tuntenut itseään kiusatuksi. (Hamarus 2012, 23–24; Repo 2015, 34–37.)

Repo (2015, 34–37), Hamarus (2012, 23,23) ja Juusola (2017, 193) painottavat, että jokaisen yksilön tuntemukset ovat oikeasti olemassa eikä kukaan muu voi niitä vähätellä. Kokemusten vähättelyn sijaan Repo (2015, 34–37) esittää hyödyllisemmäksi keskittyä selvittämään syitä, miten henkilö on kokenut kyseisen kiusaamistilanteen ja mikä tilanteessa aiheutti kiusatuksi tulemisen kokemuksen.

Kiusaamisen muodot

Kiusaaminen jaetaan usein suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja kohdistaa toimintansa suoraan uhriin. Kiusaaja esimerkiksi haukkuu tai arvostelee uhriaan suoraan uhrille itselle tai tämän läsnä ollessa. Hän saattaa myös käyttäytyä fyysisesti uhkaavalla tavalla kuten lyömällä tai käymällä kiusattuun käsiksi. Tässä kiusaamistavassa kiusaaminen on helpoimmin havaittavissa. Fyysisestä pahoinpitelystä jääneet jäljet toimivat todisteina kiusaamisesta, mikäli kiusattu uskaltaa kertoa kokemastaan kiusaamisesta muille. Myös mahdollisten läsnä olevien ihmisten on helpompi tunnistaa kiusaamistilanne, kun kiusaaja kohdistaa toimintansa suoraan uhriin. (Repo 2015, 80; Hamarus 2012, 38–39.)

Epäsuora kiusaaminen on suoraan kiusaamiseen verrattuna vaikeammin havaittavissa ja tunnistettavissa. Suorasta kiusaamisesta poiketen epäsuorassa kiusaamisessa kiusaajan on tarkoitus vahingoittaa uhriaan välillisesti, eli usein muiden ihmisten tai tilanteiden kautta. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi perättömien juorujen keksiminen uhrista ja niiden levittäminen, sekä uhrista pahanpuhuminen muille. (Repo 2015, 80–81; Hamarus 2012, 38–39.) Neitola (2011, 27) esittää ryhmästä eristämisen sekä sosiaalisten suhteiden vahingoittumisen olevan kiusaamista. Näin kiusaaja onnistuu aiheuttamaan kiusatulle pahaa mieltä tekemättä kuitenkaan itsestään näkyvää hahmoa. Perättömät juorut voivat aiheuttaa muissa ihmisissä ennakkoluuloja uhria kohtaan, mikä lisää kiusaajan valta-asemaa ja heikentää uhrin kykyä puolustautua kiusaajaa vastaan. (Repo 2015, 80-81; Hamarus 2012, 38–39.)

Kiusaamisen muotoja ovat fyysinen, sanallinen ja psyykkinen kiusaaminen. Fyysistä kiusaamista on esimerkiksi töniminen, lyöminen, leikkien sotkeminen ja kulkemisen estäminen. Sanallinen kiusaaminen pitää sisällään muun muassa nimittelyä, uhrin ulkoisten ominaisuuksien arvostelemista sekä haukkumista. Nämä molemmat kiusaamismuodot ovat helposti havaittavissa kohdistettuna suoraan uhriin. Psyykkinen kiusaaminen taas on vaikeammin havaittavaa. Manipulointi, uhkaileminen, kiristäminen ja kasvojen ilmeily ovat muutamia psyykkisen kiusaamiseen luokiteltavia tapoja. Psyykkisessä kiusaamisessa kiusaaja ei välttämättä kohdistaa toimintaansa suoraan uhriin, vaan tämän läheisiin kaveriesuhteisiin tai ryhmän muihin jäseniin. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi ilmeilemistä muille merkittävästi uhrin sanoessa tai tehdessä jotain ja pahan puhumista muille. Toisaalta, kiusaaja voi kohdistaa tässäkin tapauksessa toimintansa suoraan uhriin muun muassa kiristämällä tai uhkailemalla tätä toimimaan kiusaajan haluamalla tavalla. (Repo 2015, 80; Hamarus 2012, 38–39; Koivunen & Lehtinen 2015, 42.)

Roolit

Ryhmäilmiössä jokaisella ryhmän jäsenellä on oma roolinsa kiusaamisessa. Näitä rooleja ovat kiusaaja, uhri, apuri, kannustaja, puolustaja, kiusaaja-uhri ja hiljainen hyväksyjä. Apuri ja kannustaja ovat kiusaajan puolella ja osallistuvat kiusaamiseen auttamalla tai kannustamalla kiusaajaa uhrinsa kaltoinkohtelua. Heistä tulee näin itsestäänkin kiusaajia hyväksymällä kiusaamisen ja osallistumalla kiusaajan tukemiseen hänen teoissaan. Tällöin he myös tukevat varsinaisen kiusaajan valtaa ja vahvistavat tämän mielihyvän kokemuksia. Puolustaja sen sijaan asettuu kiusaamisen kohteen eli uhrin puolelle. Hän kykenee näkemään uhrin tilanteen ja tunnistaa kiusaajan teot uhria kohtaan vääriksi ja tahallisiksi. Kiusaaja-uhriksi kutsutaan aggressiivisesti käyttäytyvää lasta, jonka uhkaava käytös muita kohtaan saatetaan ryhmässä mieltää kiusaamiseksi. Yhden henkilön epämiellyttävä ja uhkaava käytös muita ryhmäläisiä kohtaan saa tavallisesti muun ryhmän puolustuskannalle, jolloin kyseisestä henkilöstä tulee kiusaamisen uhri. (Repo 2015, 84–85; Koistinen 2012, 11–12; Koivunen & Lehtinen 2015, 44–45.)

Osan lapsista asettuessa kiusaajan puolelle tai häntä vastaan, jotkut lapset pyrkivät olemaan osallistumatta koko kiusaamistilanteeseen. He ovat tietoisia ryhmässä tapahtuvasta kiusaamisesta, mutta eivät pyri vaikuttamaan tilanteeseen lainkaan. Tällaista henkilöä kutsutaan hiljaiseksi hyväksyjäksi tai sivusta seuraajaksi. Tähän rooliin liittyy yleensä harhakäsitys siitä, että hänellä ei ole osuutta uhrin kiusaamiseen tai ilmiön ylläpitämiseen. Asia on kuitenkin juuri päinvastoin. Huomatessaan kiusaamisen, mutta päättämällä olla tekemättä asialle mitään, hiljainen hyväksyjä antaa tukensa kiusaajille ja hyväksyy kiusaamisen ryhmässään. Kun kukaan ei vastusta kiusaajaa, kiusaaja kokee tekojensa ole-

van oikeutettuja. Uhri ei saa apua kiusaamisen lopettamiseen, mikä kasvattaa hänen ahdinkoaan tilanteessa, jossa hänen voi olla itse vaikea puolustautua. (Repo 2015, 84–85; Koistinen 2012, 112–12.)

3.2 Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa

Koulukiusaamista on tutkittu Suomessa paljon, ja se on pysynyt vuodesta toiseen ajan-kohtaisena aiheena erilaisissa tutkimuksissa sekä mediavälineissä. Varhaiskasvatuksessa esiintyvää kiusaamista on myös alettu tutkia enemmän Suomessa. Repo ja Stoor-Grenner osallistuvivat Sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2009–2010 rahoittamaan hankkeeseen. Hankkeen tarkoitus oli tehdä päiväkodeille ohjeet kiusaamisen ehkäisyyn. Hankkeen lisäksi Repo on tehnyt pienten lasten kiusaamisesta paljon kirjallisuutta sekä väitöskirjan. Aiheesta on tehty myös muutamia tutkimuksia, väitöskirjoja, pro-gradu tutkielmia sekä opinnäytetöitä.

Revon ja Stoor-Grennerin tekemässä tutkimuksessa selvisi, että pienetkin lapset tunnistiivat useita kiusaamisen muotoja ja osaavat kertoa niistä. Kaikilla haastatelluilla lapsilla oli jonkin näköinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa. Lapset nimesivät kiusaamiseksi useita fyysisen kiusaamisen muotoja. Vastauksissa esiintyi kuitenkin myös sanallisen sekä psyykkisen kiusaamisen muotoja. Lapset nimesivät kiusaamiseksi usein lällättelyn, haukkumisen sekä valehtelemisen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 12; Repo 2015, 66–69.) Lasten vastauksissa huomattiin myös lasten kokeneen epäsuoraa kiusaamista. Tutkimuksessa paljastui, että pienetkin lapset ymmärtävät toimivansa väärin. Tutkimuksessa esimerkiksi ilmeni, että kiusaamista tai lapsista tyhmää toimintaa tapahtui silloin, kuin aikuinen ei ollut läsnä. (Repo 2015, 66–69.)

Haastatteluista paljastui, että päiväkodissa tapahtuvassa kiusaamisessa on paljon samankaltaisuutta kuin koulukiusaamisessa. Lasten kertoessa kiusaamisesta vastauksista oli havaittavissa toistuvuutta, vallankäyttöä, ryhmäilmiötä sekä tarkoituksenmukaista loukkaamista. Tutkimuksen mukaan pientenkin lasten välillä esiintyy kiristämistä ja uhkailua. Lapset kiristivät toisiaan tavallisesti syntymäpäiväkutsuilla, leluilla ja kaveruudella. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 13, 20-21.) Yhden vastaajan mukaan eräs lapsi uhkasi lopettaa hänen kanssaan olemisen, jos ei tee kuten hän sanoo (Repo 2015, 67). Lasten vastauksissa ilmeni, että lapset osasivat nimetä lapsia, jotka jätetään usein ulkopuolelle leikeistä ja ketkä ovat suosittuja leikkikavereita (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 19).

Sen sijaan, kun lasten piti kertoa omista kiusaamiskokemuksistaan, olivat vastaukset vaihtelevia. Monet lapsista vastasivat tulleen kiusatuksi päiväkodissa. Kuitenkaan kaikki myöntävästi vastanneet lapset eivät osanneet kertoa tai kuvailla itseensä kohdistunutta

kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 12.) Tämän vuoksi Repo (2015, 65) korostaa, että vastausten luotettavuutta on syytä tarkastella havainnoimalla lapsia aktiivisesti. Osa lapsista taas pystyi kertomaan kokemastaan kiusaamisesta hyvin tarkasti. He esimerkiksi pystyivät kertomaan miltä kiusaaminen tuntui, miten kiusaaminen tapahtui ja nimeämään kiusaajat. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 12; Repo 2015, 66.)

Kuitenkin Laaksosen tekemässä tutkimuksessa esikouluikäiset lapset eivät usein mieltäneet itseään kiusatuiksi tai kiusaajiksi. Jotta kerätty tieto olisi luotettavaa, tutkimuksessa tietoa kerättiin myös opettajilta. Laaksonen oli myös itse havainnoimassa lapsia päiväkoideissa. Toisaalta Laaksonen toteaa tutkimuksensa keskittyneen vain neljään kiusaamisrooliin. Useimpien kiusaamisessa esiintyvien roolien tarkastelu olisi voinut tuoda erilaisen tuloksen. (Laaksonen 2014, 34–35.)

Haastatteleamalla päiväkodin työntekijöitä mahdollistettiin myös Revon (2015, 70) mukaan lasten vastausten luotettavuuden tarkastelu. Jokainen haastateltu työntekijä näkee kiusaamisen olevan yleistä päiväkodin arjessa, ja he törmäävät siihen jatkuvasti. Sen sijaan käsitteen määrittely ei ollut kaikille vastaajista helposti selitettävä. Kuitenkin sekä lasten että työntekijöiden vastauksista löytyi paljon samankaltaisuuksia. Haastatelluissa vallankäyttö, ryhmäilmiö, toistuvuus sekä tietoisuus nousevat myös henkilöstön vastauksista. Erityisesti ryhmästä ja leikeistä eristäminen toistuivat sekä lasten että työntekijöiden vastauksissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 19). Työntekijät nostivat lisäksi yksilön omakohtaisen kokemuksen olevan tärkeässä osassa kiusaamisen määrittelyssä (Repo 2015, 72).

Päiväkodintyöntekijöiden mukaan, lapsi on neljävuotiaasta alkaen tietoinen omista teoistaan (Repo 2015, 73). Koivunen ja Lehtinen (2015, 129) esittävät lapsen ymmärtävän hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän eron noin 4-5 vuoden iässä. Tämä tukee Revon (2015, 74) käsitystä siitä, että alle kouluikäisetkin lapset kykenevät kiusaamiseen. Lapsi ymmärtää myös oikeudenmukaisuutta. Lapset siis kykenevät tietoisesti ymmärtämään milloin toimivat oikein ja milloin väärin. Näin ollen pienetkin lapset voivat tietoisesti aiheuttaa toisille lapsille paha mieltä. Toisaalta oikeudenmukaisuus voi johtaa siihen, että isompi lapsi pitää nuoremman, kuten 1-vuotiaan toimintaa epäoikeudenmukaisena. 1-2 vuotiaat eivät vielä ymmärrä syy-seuraussuhteita, joten esimerkiksi ei ymmärretä olevan väärin ottaa toisen kädestä kivan näköistä lelua. (Koivunen & Lehtinen 2015, 128.)

Lisäksi Neitola (2011, 28) esittää suomalaisessa tutkimuksessa kiusattujen määrän vaihtelevan 8-14 prosentin välillä pienten lasten keskuudessa. Kiusaajien vastaava vaihtelevuus oli 12,5–17,5 prosentin välillä. Yhdessä Revon (2015, 74), Laaksosen (2014, 33–43) ja Neitolan (2011, 28) esittämien tutkimustietojen mukaan kiusaamista tapahtuu päiväkot

ja esikoulu maailmassa. Päiväkodissa tapahtuvassa kiusaamisessa on havaittavassa useat kiusaamisen muodot (Kirves & Stoor –Grenner 2010, 18-20).

3.3 Kiusaamisen vaikutukset

Kiusaamisella on vakavia ja haitallisia vaikutuksia lapsen elämään. Kiusaaminen heikentää merkittävästi kiusatun fyysistä ja henkistä terveyttä sekä sosiaalisia suhteita ja näin ollen horjuttaa uhrin hyvinvointia. (Toivanen 2017, 19.) Kiusaaminen voi jättää elinikäiset arvet, jotka vaikuttavat uhrin koko loppuelämään. Pahimmassa tapauksessa kiusattu voi sairastua vakavasti mielenterveysongelmiin tai ajautua äärimmäiseen käyttämiseen kuten väkivaltatekoihin. (Hamarus, Holmberg-Kalenius & Salmi 2015, 64, 77.)

Tunteet

Kiusaaminen saa aikaan erilaisia tunteita ja tuntemuksia uhrissa. Yleisimpiä kiusaamisen aiheuttamia tunteita ovat Hamaruksen (2012, 54) ja Juusolan (2017, 187) mukaan häpeä, ahdistus, pelko, syyllisyys, viha ja inho. Pelkoa ja ahdistusta tunteva kiusattu ahdistuu kiusaamisesta ja pelkää kiusaajiaan tai kiusaamista aiheuttavia tilanteita. Pelko voi saada lapsen välttelemään kiusaajiaan ja johtaa sellaisiin tekoihin ja päätöksiin, joiden avulla hänen ei tarvitse kohdata pelkäämiään asioita, ihmisiä tai tilanteita. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Koistinen (2012, 17) esittää pelon tunteen kehittyvän yrityksestä välttää joutumasta kiusatuksi. Hamarus, Holmberg-Kalenius ja Salmi (2015, 69–70) sekä Koistinen (2012, 18) liittävät pelontunteeseen kokemuksen turvattomuudesta. Pelko aiheuttaa näin ollen turvattomuuden tunnetta, koska kiusattu ei uskalla olla kiusaamisen mahdollistavissa paikoissa. Jatkuva pelko kiusatuksi tulemisesta ja turvattomuuden tunne saavat aikaan keskittymiskyvyn ja oppimisen heikkenemistä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017; Hamarus ym. 2015, 53.) Revon (2015,15) mukaan turvallisuuden tunne edistää lapsen osallisuuden kokemusta sekä oppimista.

Kiusaaminen voi aiheuttaa häpeää ja syyllisyyttä kiusaamiseksi tulemisesta. Uhri voi kokea olevansa itse aiheuttanut kiusaamistilanteensa ja syyttää asiasta itseään. Kiusattu saattaa pitää itseään muita huonompana ja häpeää kiusatuksi tulemisesta. (Hamarus ym. 2015, 69–70.) Sekä Juusola (2017,188) että Laitinen (2018) tuovat esiin uhrin kokemuksen olevan itse vastuussa tilanteestaan. Uhri uskoo tavallisesti olevansa syyppää kiusaamisensa, eikä ymmärrä kiusaajien toimivan väärin häntä kohtaan. Juusola (2017, 188) tuo esiin näkemyksen, että kiusattu ei aina suostu näkemään häneen kohdistuvaa kiusaamista. Juusolan tavoin Laaksonen (2014, 34) tuo esiin, etteivät kaikki lapset kokeneet olevansa kiusattuja kiusaamisesta huolimatta. Kiusaamisen nostattamien tunteiden kiel-

täminen itseltään voi johtaa sosionomi Amanda Pietikäisen mukaan tunnekyllymyteen (Laitinen 2018).

Hamarus, Holmberg-Kalenius ja Salmi (2015, 75–76) tuovat esiin kiusaamisesta syntyneet katkeruuden ja inhon tunteen, joka johtaa tavallisesti vihan muodostumiseen. Voimakkaat ja kielteiset kokemukset kiusaamista kohtaan voivat kehkeytyä uhrin kokemasta epäoikeudenmukaisuudesta. Vahva viha kiusaajaa kohtaan saa Hamaruksen, Holmberg-Kaleniuksen ja Salmen (2015, 75–76) mukaan kuitenkin kiusatun toivovan kiusaajalle käyvän huonosti. Vihatulle kiusaajalle voidaan toivoa käyvän jotain pahaa, jotta tämä lopettaisi kiusaamisen.

Tunteet vahvistavat yksilön kokemuksia ja vaikuttavat ajatteluamme ja valintoihimme (Kokkonen 2010, 11–12). Tunteiden voimakas vaikutus ihmisen ajatteluun ja toimintaan ohjaa yksilön suhtautumista kiusaajiin sekä kiusaamista aiheuttavia tilanteita kohtaan. Hurme ja Kyllönen (2014, 129) muistuttavat, että kiusaamisesta aiheutuvat kokemukset ja tuntemukset ovat erilaisia eri yksilöiden välillä. Samanlainen kiusaamistilanne, kuten sanallinen nolaaminen liikuntatuntien aikana, voi aiheuttaa toisella vahvaa pelkoa niin koko liikuntaa kuin kiusaajaa kohtaan. Toisessa se taas voi aiheuttaa vihan tunnetta. Jotkut eivät välttämättä edes koe kiusaamistilanteita kiusaamisena. (Hurme & Kyllönen 2014, 129.; Hamarus ym. 2015, 52.) Toivanen (2017, 4) muistuttaa ystävyys- ja vertaissuhteiden laadun sekä kiusaamisen keston vaikuttavan yksilöiden suhtautumiseen ja reagoimiseen kiusaamistilanteissa.

Välittömät reaktiot

Kiusaamisen aiheuttamat tunteet saavat aikaan erilaisia fyysisiä ja psykosomaattisia oireita. Toistuva ja pitkään jatkuva kiusaaminen altistaa uhrin erilaisille sairauksille. Kiusattu voi pelätessään pissata alleen, oksentaa tai hikoilla voimakkaasti. Kiusaaminen voi altistaa erilaisille kiputiloille, kuten vatsakivulle ja päänsärylle. Nukahtamisvaikeudet, erilaiset pelkotilat, painajaiset sekä syömishäiriöt voivat kehittyä kiusaamisen seurauksena. Kiusatulla voi esiintyä aggressiivista käyttäytymistä, itkuisuutta ja keskittymisvaikeuksia. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017; Hamarus ym. 2015, 51–52) Fyysinen kiusaaminen voi aiheuttaa uhrille mustelmia, murtumia tai kipua, ja joskus elinikäisiä vammoja (Toivanen 2017, 14; Koistinen 2012, 18).

Pitkäaikaisvaikutukset

Kiusaamisen kohteeksi joutuminen, leimautuminen ja ryhmästä eristäminen voivat olla vakavia vaikutuksia uhrille. Koistisen (2012, 18) mukaan kiusattu voi menettää kyvyn luottaa muihin ihmisiin, jolloin hänen voi olla vaikea solmia läheisiä ystävyys-suhteita. Luotta-

muksen puute voi johtaa Hamaruksen, Holmerg-Kaleniuksen ja Salmen (2015, 71) mukaan puhumattomuuteen. Puhumattomuudella uhri yrittää suojata itseään kiusaamiselta. Koistisen tavoin Mannerheimin lastensuojeluliitto (2017) esittää luottamuksen puutteen olevan yksi kiusaamisen aikaansaannoksista kiusatulle. Luottamuksen puutteen lisäksi kiusaaminen aiheuttaa yksinäisyyttä. Pelko kiusatuksi tulemisesta voi estää uhria solmimasta läheisiä ihmissuhteita ja saa hänet välttelemään ihmisiä tai sosiaalisia tilanteita. Kiusaaminen voi johtaa uhrin syrjäytymiseen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017; Laitinen, 2018; & Hamarus 2016.)

Kiusaamisella on tavallisesti heikentävä vaikutus kiusatun itsetuntoon sekä identiteettiin (Hamarus ym. 2015, 61). Itsetunnolla tarkoitetaan yksilön kokemaa arvostusta itsestään (Väestöliitto 2019). Suomen mielenterveysseuran (2019a) mukaan hyvä itsetunto on myönteinen, mutta totuuden mukainen kokemus omasta itsestään. Identiteetillä taas tarkoitetaan yksilön ymmärrystä omasta itsestään. (Hamarus ym. 2015, 61; Suomen mielenterveysseura 2019b). Itsetunto ja identiteetti eivät pysy muuttumattomina vaan yksilön käsitys omasta itsestään muokkaantuu elämän aikana useasti. Yksilön teot ja niiden seuraukset, erilaiset elämän tilanteet sekä ympäristön muutokset vaikuttavat itsetunnon ja identiteetin kehittymiseen. (Suomen mielenterveysseura 2019b.)

Siinä missä hyvä itsetunto vahvistaa yksilön käsitystä omasta itsestään, huono itsetunto taas lisää yksilön epävarmuutta omasta identiteetistään. Kiusattu voi kokea, ettei hän ole hyvä missään, ei koe kelpaavansa kenellekään tai olevansa minkään arvoinen. Jatkuva arvosteleminen, pilkkaaminen ja vähättely murentavat kiusatun itsetuntoa. Mikäli uhri ei ymmärrä, että kiusaajien arvosteluiden tarkoitus on vain satuttaa häntä, yksilö voi kokea arvottomuuden tunnetta. (Hamarus ym. 2015, 62–63; Juusola 2017, 188.)

Toisaalta kiusattu saattaa kokea tarvetta muuttaa itseään, jotta tulisi hyväksytyksi muiden silmissä. Tällöin puhutaan omaksutusta identiteetistä. Kiusattu ei koe omaa itseään tärkeäksi tai kiinnostavaksi muiden silmissä, vaan pyrkii muokkaamaan itseään muiden ihmisten odotusten mukaiseksi. (Hamarus ym. 2015, 64.) Omaksutun identiteetin omaava henkilö ei Liskin ja Määtän (2014, 6) mukaan kyseenalaista ympäristönsä arvoja ja hänellä on vaikeuksia muodostaa syvällisiä ihmissuhteita.

Oman identiteetin katoamisella on lapselle vakavia seurauksia. Lapsi voi pelätä oman aidon itsensä paljastamista, sillä pelkää ihmisten pitävän häntä arvottomana. Kiusattu ei tällöin päästä ketään lähelle itseään ja luottamuksen muodostuminen uusiin ihmisiin voi olla hankalaa. Kiusattu voi kokea uusien ihmisten arvostukset ja kehuja itseään kohtaan vaivaannuttaviksi, koska ne ovat ristiriidassa hänen oman kokemuksensa kanssa itses-

tään. Hän ei myöskään uskalla ilmaista oikeita tunteitaan tai ajatuksiaan pelätessään niiden olevan väärä. (Hamarus ym. 2015, 64–65.)

Kiusaaminen voi olla kiusatulle hyvin traumaattinen kokemus. Mikäli uhri traumatisoituu, sillä voi olla kauaskantoiset seuraamukset. Traummat aiheuttavat uhrissa stressiä ja ahdistusta, joka ilmenee muun muassa erilaisina tunnereaktioina sekä käyttäytymisen muutoksina. (Hamarus ym. 2015, 51.) Koistinen (2012, 18) esittää huonon itsetunnon sekä oman identiteetin vääristymisen altistavan mielenterveysongelmille. Kiusaamisen seurauksena uhrille voi kehittyä pakko-oireita tai -toimintoja, sekä altistaa masennukselle. (Hamarus ym. 2015, 53; Koistinen 2012, 18–19.)

3.4 Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

Revon mukaan (2015, 15) varhainen puuttuminen havaittuihin kiusaamistilanteisiin on tärkeää lasten turvallisen kasvun ja kehityksen kannalta. Turvallinen ympäristö edistää sekä lapsen oppimista, lisää viihtyvyyttä, että edistää osallisuutta. Mikäli kiusaamiseen ei Revon mukaan puututa jo ennen kouluikää, kiusaamisen vaikutukset voivat heijastua lapsen koulunkäyntiin. Myös Hurme ja Kyllönen (2014, 128) painottavat kiusaamisella olevan vakavia ja useita terveydellisiä haittoja lasten ja nuorten hyvinvointiin. Varhain alkanut kiusaaminen aiheuttaa ongelmia vertaissuhteissa sekä sosiaalisten suhteiden luomisessa.

Repo (2015, 104) painottaa, että varhaiskasvatuksessa tapahtuvan opetuksen ja kasvatuksen pitää keskittyä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Näin kiusaamista ei pääsisi syntymään lainkaan. Lapsille uusien toimintatapojen opettaminen vertaissuhteissa on avainasemassa kiusaamisen ehkäisyssä. Samalla kun opetetaan uusia toimintatapoja, on tärkeää karsia lapsilta vääränlaiset toimintatavat. (Repo 2015, 168.) Revon lisäksi Mannerheimin lastensuojeluliitto (2017) esittää kiusaamisen ennaltaehkäisyn olevan yksi aikuisten tärkeimmistä tehtävistä. Mikäli kiusaamistilanteita ja lasten välisiä riitatilanteita kuitenkin ilmenee, aikuisella on aina vastuu tilanteeseen puuttumisesta ja selvittämisestä. (Repo 2015, 137; Hurme & Kyllönen 2014, 127; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä aikuisen on kohdattava lapset yksilöllisesti ja muodostaa heihin lämmin ja turvallinen side (Repo 2015, 105). Tämän suhteen syntymisen mahdollistaa muun muassa työntekijän sensitiivisyys, eli taito reagoida lapsen tunnekielellä. Pienet lapset aistivat ja tulkitsevat herkästi tunteita, eleitä ja yleistä ilmapiiriä. Tällöin aikuisen elekielellä, toiminnalla ja kokonaisvaltaisella olemuksella on suuri vaikutus lapseen. Aikuisen hyväksyvä, aidosti läsnä oleva ja kannustava olemus luo lapselle kokemuksen, että hänestä välitetään ja hänen hyvätkin tekonsa huomioidaan. (Kanninen & Sigfrieds 2012, 92.) Aikuinen vaikuttaa Revon mukaan (2015, 105) omalla myönteisellä olemuksellaan

myös koko lapsiryhmän ilmapiiriin. Hänen oma esimerkkinsä ryhmässä, suhtautuminen lapsiin ja muihin päiväkodin aikuisiin muokkaavat lapsen kokemusmaailmaa. Myönteiset vuorovaikutuskokemukset, tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen voivat saada lapsen jakamaan oppimaansa myönteistä vuorovaikutusmallia uusissa vertaissuhteissa. (Repo 2015, 107–108.)

Sensitiivinen aikuinen mahdollistaa myönteisen ja turvallisen ilmapiirin syntymisen. Turvallisuuden tunteen on todettu edistävän lapsen oppimista ja viihtyvyyttä sekä vahvistavan hänen osallisuuden kokemustaan ja itsetuntoaan. Turvallisessa ryhmässä lapset luottavat aikuisen kykyyn huolehtia heistä. (Repo 2015, 15, 105–106, 128–129; Kronqvist 2016, 14.) Järvisen ja Mikkolan (2015, 34) mukaan ryhmäytymisellä on suuri vaikutus lasten välisten suhteiden solmimisessa sekä turvallisen ilmapiirin saavuttamisessa. Sen sijaan turvattomassa ryhmässä aiheutuu enemmän lasten välistä torjuntaa, joka voi kehkeytyä kiusaamiseksi. Turvallisen ilmapiirin luomisessa kasvattajan pitää opastaa lapsia, kuinka käyttäydytään toisia lapsia sekä ryhmän aikuisia kohtaa. Aikuisen kyvyllä olla jatkuvasti tietoinen lapsiryhmänsä ilmapiiristä ja lasten välisistä suhteista on ensiarvoinen merkitys. (Repo 2015, 128–129, 125–127; Järvinen & Mikkola 2015, 37; Hurme & Kyllönen 2014, 130.)

Hurme ja Kyllönen (2014, 127) painottavat aikuisen vastuuta puuttua johdonmukaisesti kiusaamiseen. Aikuisen tulee olla ajan tasalla lapsiryhmänsä lasten välisistä suhteista. Havainnoimalla lasta ja koko lapsiryhmää, saadaan tärkeää tietoa lapsista ja heidän välisistä suhteista. Havainnointi perustuu aistihavaintoihin, eli aikuinen tekee havaintoja ympäristöstään omien aistiensa avulla. (Koivunen & Lehtinen 2015, 12, 16.) Aikuisen aktiivinen havainnointi auttaa Hurmeen ja Kyllösen (2014, 127) mukaan havaitsemaan ja toteamaan sekä ennaltaehkäisemään nopeammin kiusaamista. Aikuisen täytyy puuttua välittömästi lasten välisiin kiusaamis- tai riitatilanteisiin, ja selvittää ne. Aikuisen rooli lasten välisten riitojen ja kiusaamistilanteiden selvittäjänä sekä sovittelijana on hyvin tärkeä. Repo (2015, 137) muistuttaa, ettei pienillä lapsilla ole vielä kehittynyt sellaisia taitoja, joilla riitatilanteet voitaisiin sovittaa. Aikuisen on tärkeää opettaa lapsille riitatilanteen aikana oikeat tavat toimia riidan selvittämisessä.

Sensitiivisyyden lisäksi aikuiselta vaaditaan oikeudenmukaisuutta. Repo (2015, 113) määrittelee oikeudenmukaisuuden tarkoittavan, että jokainen lapsi nähdään ja hyväksytään omana itsenään. Aikuisen tulee aidosti nähdä ja hyväksyä lapsi omine puutteineen ja vahvuuksineen. Näin hän kykenee paremmin antamaan lapselle oppimista ja kehitystä tukevaa opetusta ja hoivaa. Yhteiset säännöt ja niiden noudattaminen ovat tärkeitä opettaa lapsille. Aikuisen tulee kuitenkin ottaa huomioon lasten aiemmat taidot sekä puutteet vaa-

tiessaan heiltä erilaisten tehtävien ja asioiden suorittamista. Lapset asetetaan eriarvoiseen asemaan, mikäli heiltä vaaditaan tietynlaista suoriutumista tehtävistä huomioimatta heidän yksilöllisiä valmiuksiaan siihen. (Repo 2015, 113–115.)

Lapsille on tärkeää opettaa tärkeitä kaveritaitoja jo päiväkodissa. Neitola (2013, 103) esittää, että lapsella on suuri riski syrjäytyä myöhemmin, jos hänen kaveritaitonsa eivät ole tarpeeksi kehittyneet ennen koulun aloittamista. Lapsi tarvitsee erilaisia kaveritaitoja, esimerkiksi sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja, pystyäkseen helpommin toimimaan sosiaalisissa tilanteissa muiden kanssa. Nämä taidot myös helpottavat ystävyysuhteiden muodostamista. Onnistumiset vertaissuhteissa ja ystävyysuhteiden luomisessa vahvistavat positiivisesti lapsen identiteettiä ja itsekunnioitusta. (Repo 2015, 124; Laaksonen 2014, 13.)

Pienillä lapsilla ei kuitenkaan ole vielä riittäviä taitoja tunnistaa, nimetä tai hallita tunteitaan itse. Aikuisen täytyy opettaa lapselle tärkeitä kaveritaitoja sekä yleisesti ryhmässä, mutta myös tositilanteiden keskellä. Kun lapsella on jokin vahva tunne päällä, hän oppii paremmin ymmärtämään sen syntymistä ja nimeämistä ollessaan vielä kyseisen tunteen vallassa. Aikuisen tulee opastaa lasta myös hyväksymään kyseinen tunne sekä kuinka tunteesta voi päästä yli. Myös erilaisten sosiaalisten taitojen, kuten toisen auttaminen ja huomiointaminen ovat hyvä opettaa niin yleisesti kuin sopivissa vuorovaikutustilanteissa. (Repo 2015, 125–126.)

Kasvatuskumppanuus osana kiusaamisen ennaltaehkäisyä varhaiskasvatuksessa

Lasten huoltajien ja päiväkodin työntekijöiden välisellä yhteistyöllä eli kasvatuskumppanuudella on suuri merkitys kiusaamisen ehkäisyn onnistumisessa (Repo 2015, 210). Kasvatuskumppanuuden avulla pyritään Oppaan (2013, 160) mukaan tukemaan vanhempien ja lapsen välistä ainutlaatuista ihmissuhdetta. Lapselle tärkeiden ihmisten välinen yhteistyö lisää molempien osapuolten ymmärrystä lapsesta yksilönä. Toimiva kasvatuskumppanuus vaatii kuitenkin aktiivista tiedonvaihtoa päiväkodin ja kodin välillä. Aktiivinen ja molemmin puolin annettava tieto lapsesta lisää sekä vanhempien, että päiväkodin työntekijöiden kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä lapsesta, hänen heikkouksistaan ja vahvuuksistaan. Lisäksi tiedon vaihtaminen auttaa näkemään syitä lapsen toiminnan taakse. (Kanninen & Sigfrids 2012, 133.)

Lapsen ja vanhempien erityisen suhteen vuoksi vanhempien aktiivinen rooli kiusaamisen ehkäisyssä tai siihen puuttumisessa on tärkeä. Vanhemmilla ja päiväkodilla tulee olla yhteinen näkemys hyväksyttävästä toiminnasta päiväkodissa. Yhteisen ymmärryksen löytämiseen vaaditaan Kannisen ja Sigfridsin mukaan vanhempien ja päiväkodintyöntekijöiden välille tasapuolinen ja avoin luottamussuhde. Työntekijän tulee kuunnella vanhempien

näkemyksiä ja heidän tulee pohtia yhdessä mahdollisia ratkaisuja kasvatuksellisiin tilanteisiin. (Kanninen ja Sigfrids 2012, 135.)

Päiväkodissa selvitettyt akuutit tilanteet tulee Revon (2015, 210) mukaan kertoa vanhemmille juuri niin kuin ne ovat tapahtuneet, ilman erillisiä tulkintoja tilanteesta. Tapahtuneet tilanteet ovat aitoja tapahtumia ja niistä on helpompi keskustella vanhempien kanssa ilman ennenaikaisia päätelmiä tilanteiden syistä. Vanhempia voidaan sen sijaan pyytää seuraamaan, tapahtuuko vastaavia toimintoja myös päiväkodin ulkopuolella ja kuinka usein. Näin vanhemmat ja työntekijät saavat molemmat kokonaisvaltaisemman kuvan lapsen tilanteesta, ja syitä kyseiselle ilmiölle tai toiminnalle on helpompi pohtia yhdessä jaetuista tiedoista ja havainnoista.

Päiväkodin työntekijöiden ohella vanhempien sensitiivisyys ja oikeudenmukaisuus tukee kiusaamisen vastaista työtä. Lapsen tulee kokea tulevansa hyväksytyksi sellaisena kuin hän on. Lapsen tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen opettaminen on tärkeää myös kotona. (Repo 2015, 213–214.) Neitola (2013, 132) toteaa, että vanhempien empaattisuudella ja sensitiivisyydellä on suuri merkitys lapsen sosiaalisten taitojen kehittämisessä. Repo (2015, 215–216) korostaa, että vanhempien tulee sallia lapsen kokemat tunteet. Sen sijaan vanhempien on tärkeää opettaa, mikä ei ole sallittua toimintaa ja auttaa lasta käsittelemään ja hillitsemään tunteitaan.

4 SOSIAALISEN KOMPETENSSIN MERKITYS LAPSUUDESSA

4.1 Sosiaalisen kompetenssin osa-alueet

Vertaissuhdetaidoista eli kaveritaidoista puhutaan eri käsittein riippuen kontekstista. Usein käytetään rinnakkain seuraavia käsitteitä; sosiaalinen kompetenssi, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutustaidot. (Lautamo & Laaksonen 2017, 33.) Tässä opinnäytetyössä kaveritaitojen kattokäsitteenä käytetään sosiaalista kompetenssia. Revon (2015, 125) luokittelun mukaan sosiaalinen kompetenssi ei sisällytä tunnetaitoja omana osa-alueenaan, vaan tunnetaidot ovat osa sosiaalisia taitoja. Poikkeuksen (2011, 86) mukaan sosiaalista kompetenssia voidaan pitää monien alataitojen yläkäsitteenä, jotka rakentuvat aina vuorovaikutuksessa.

Kaveritaidoilla on suuri merkitys kiusaamisen ehkäisyssä ja kaverisuhteiden muodostumisessa. Hyvät ystävyssuhteet taas suojaavat negatiivisilta asioilta ja vaikuttavat positiivisesti esimerkiksi hyvinvointiin sekä koulunkäyntiin. (Risikko 2010; Juusola 2017, 176.) Pystyäkseen toimimaan vertais- ja ystävyssuhteissa ja saadakseen niistä positiivisia kokemuksia, lapsi tarvitsee sosiaalista kompetenssia (Repo 2015, 125).

Sosiaaliset taidot

Keltikangas-Järvisen (2010, 22) mukaan sosiaalisten taitojen määritelmä on aina sidoksissa aikakauteen ja kulttuuriin. Nykyajassa sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan monia erilaisia asioita, joissa keskeistä on, kuinka nopeasti ihminen solmii kontaktin toiseen ihmiseen sekä pystyy keskustelemaan ja olemaan heidän seurassaan luonteva. Keskeisimpänä ja ehkä tärkeimpänä sosiaaliin taitoihin kuuluvaksi voidaan pitää laajaa varastoa vaihtoehtoja ongelmien ratkaisemiseksi ja kykyä valita oikea ratkaisu. Nämä ovat sellaisia taitoja, jotka voidaan nimetä sosiaalisiksi taidoiksi ajasta ja kulttuurista riippumatta. (Keltikangas-Järvinen 2010, 20–22.) Laine (2005, 16, 115–116) huomauttaa, että sosiaaliset taidot ovat opittuja taitoja, vaikkakin temperamentilla, eli yksilön synnynnäisellä tavalla toimia ja reagoida ympäristön ärsykkeisiin, voi olla vaikutusta niihin.

Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. Niitä tarvitaan myös tilanteissa, joiden edellytyksenä on yhteistoiminta. (Neitola 2011, 29.) Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä ymmärtää toisia ihmisiä, heidän näkökantojaan ja tunteitaan, empatiaa eli kykyä asettua toisen asemaan, sympati-aa eli kykyä tuntea tunteita toisen ihmisen kokemuksista, hienotunteisuutta ja sosiaalista herkkyyttä (Keltikangas-Järvinen 2010, 22–23). Laineen (2005, 116) mukaan erityisesti

vuorovaikutussuhteissa tärkeitä sosiaalisia taitoja ovat prososiaalisuus, liittymiskäyttäytyminen, yhteistoiminnallisuus sekä mielialan ja emotionaalisten ilmaisujen säätely.

Sosiaalsiin taitoihin liittyy aina myös eettinen ja moraalinen näkökulma (Keltikangas-Järvinen 2010, 23). Moraaliseen ajatteluun liittyy se, mitä pidetään asianmukaisena ja mitä epäasianmukaisena käyttäytymisenä ja minkälainen käyttäytyminen katsotaan sopivaksi tai vääräksi (Laine 2005, 129).

Tunnetaidot

Tunteilla tarkoitetaan lyhytkestoista ja kokonaisvaltaista mielihyvää tai mielihäviötä vahvistavaa kokemusta (Laine & Viikko-Riihelä 2013, 211). Tunteet vaikuttavat ajatteluun ja tarkkaavaisuuteen sekä voimistavat yksilön kokemuksia (Kokkonen 2010, 11–15). Kokkonen (2010, 11–12) esittää tunteiden tärkeimmän tehtävän olevan asettaa arkiset tekemisen henkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeysjärjestykseen. Toisin sanoen ihmisen kokemat erilaiset tunnekokemukset vaikuttavat valintoihimme ja ajatteluun. Ihminen hakeutuu mielellään positiivisia tunteita herättävien tehtävien ja ihmisten pariin. Aikaisemmat mielihyvän kokemukset vetävät meitä uudestaan sinne, missä olemme kokeneet hyvää oloa vahvistavia tuntemuksia. Sen sijaan mielihäviötä synnyttäneet kokemukset saavat meidät välttämään kyseisiä tilanteita. Nämä voimakkaat epämiellyttävät tunteet suojelevat meitä vaarallisilta ja hyvinvointiamme heikentäviltä tilanteilta. Se miten tunnemme tietynlaisissa tilanteissa vaikuttaa suuresti käytökseemme.

Kokkosen mukaan tunnetaidot tarkoittavat tunteiden tunnistamista ja nimeämistä, hyväksymistä ja niiden ilmaisemista (Hintikka 2016, 19). Kyky tunnistaa omia sekä muiden ihmisten tunteita on Suomen Mielenterveysseuran (2017a) mukaan tärkeä osa tunnetaitoja. Vuorovaikutustilanteissa toisen ihmisen tunnetilojen huomaaminen auttaa ymmärtämään toisen käytöstä sekä samaistumaan ja reagoimaan tilanteen vaatimalla tavalla henkilön tilanteeseen. Tunteiden tunnistamiseen kuuluu olennaisesti ymmärtää tunteita synnyttäneitä syitä sekä niiden aiheuttamia seurauksia. Tunteiden hyväksyminen auttaa yksilöä havaitsemaan paremmin tunteitaan. Kun yksilö torjumisen sijaan hyväksyy kokemansa tunteen, hänen on helpompi havaita ja tunnistaa tunteita. (Suomen Mielenterveysseura, 2017b.) Nuortenmielenterveystalo (2018) esittää myös tunteiden hyväksymisen tärkeänä tunnetaitona.

Tunteiden säätely on keskeinen osa tunnetaitoja. Kanninen ja Sigfrids (2012, 82) määrittelevät tunteiden säätelyn tarkoittavan kykyämme säädellä tuntemiamme tunteita, niiden kestoa ja voimakkuutta. Sekä Kanninen ja Sigfrids että Kokkonen käsittelevät teoksissaan tunteiden liian pitkällistä kestoa haitallisena ihmisen hyvinvoinnille. Pitkään tuntemamme epämiellyttävät tunteet kuormittavat Kannisen ja Sigfridsin (2012, 82) mukaan ihmistä niin

psykkisesti kuin fyysisestikin. Kokkonen (2010, 20) tunnustaa myös, että oli kyseessä miellyttävä tai epämiellyttävä tunne, niin liian pitkäkestoisena tuntemuksena se horjuttaa fyysistä ja henkistä tasapainoamme.

Tunnetaidoilla on tasapainoisen tunne-elämän kannalta tärkeä merkitys. Kokkonen (2010, 19–20) mukaan tasapainoisella tunne-elämällä tarkoitetaan, että tunteet muodostuvat tarkoituksenmukaisesti ja ovat sopivan voimakkaita kyseisessä olevassa hetkessä. Tunteiden tunnistaminen ja sanoittaminen on tärkeää hyvinvointimme kannalta. Tasapainoinen tunne-elämä helpottaa vastaanottamaan paremmin ympäristöstä tulevaa, tunteisiin voimakkaasti vaikuttavaa tietoa. Pystymme myös myötäelämään toisten tunnekokemuksia ja ymmärtämään omien tunneilmaustemme vaikutuksen ympäristöömme. (Kokkonen 2010, 19–20; Nuorten mielenterveystalo 2018.)

Negatiivisen sosiaalisen käyttäytymisen puuttuminen

Erityinen riski joutua kiusaamisen kanssa tekemisiin on sellaisilla lapsilla, jotka lapsiryhmässä tulevat muiden lasten torjumiksi. Osa aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista sekä ujut ja syrjään vetäytyvät lapset ovat riskiryhmässä, jossa on herkempi taipumus tulla ryhmänsä torjumaksi kuin muilla lapsilla. (Repo 2015, 138.)

Repo (2015, 138) esittää, että aggression eri muodot on hyvä tunnistaa, koska aikaisimmista uskomuksista poiketen kaikki aggressiivisesti käyttäytyvät lapset eivät tule ryhmässään torjutuksi. Osa aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista ovat ryhmässään suosittuja ja heitä ihaillaan. Aggressiivinen käyttäytyminen voidaan jakaa kahteen eri muotoon eli reaktiiviseen aggressioon ja proaktiiviseen aggressioon.

Reaktiivinen aggressiivisuus ilmenee lapsilla voimakkaan suuttumistilan seurauksena. Reaktiivisen aggressiivinen käyttäytyminen on äkkipikaista ja kontrolloimatonta. Tällaisen käyttäytymisen vuoksi lapsi joutuu usein epäsuosioon, koska muut lapset kokevat käyttäytymisen häiritseväksi. (Repo 2015, 139.) Turhautumisesta tai torjutuksi tulosta johtuen lapsi saattaa rikkoa leikin tai lyödä. Toistuvasti tapahtuva leikin rikkominen ja aggressiivinen käytös voidaan määritellä kiusaamiseksi. Toisaalta lapsi tulee torjutuksi ja on myös kiusaamisen kohteena. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 13.) Kiusaaja-uhrit ovat usein erityistä tukea tarvitsevia sekä poikia. Heillä on suuri riski syrjäytyä sosiaalisesta ryhmästä varhaisessa vaiheessa, joten näille lapsille tulisi tarjota erityisen paljon rakkautta, hyväksyntää ja kannattelua. Joskus kiusaaja-uhrien on väitetty provosoivan muita kiusaamaan itseään, mutta todellisuudessa uhri ei ole koskaan itse syyllinen tilanteeseensa, vaan hänellä on puutteita sosiaalisessa kompetenssissaan. (Repo 2015, 139.)

Proaktiivisesti aggressiivinen käyttäytyminen ei edellytä suuttumistilaa. Lapsen toiminta on manipulatiivista ja suunnitelmallista. Yksilö käyttää tietoisesti sekä fyysistä että henkistä väkivaltaa saavuttaakseen omat tarkoituksensa ja tavoitteensa. Proaktiivisesti aggressiivisilla lapsilla on sosiaalisia taitoja, joiden ansiosta he pystyvät tulkitsemaan ryhmän dynamiikkaa ja suunnittelemaan tekojaan. Heillä saattaa olla puutteita muilla sosiaalisen kompetenssin osa-alueilla, kuten empatiataidoissa. Tutkimuksessa on havaittu, että pienten lasten keskuudessa kiusaajat olivat sosiaalisesti taitavia, mutta aggressiivisia. Kiusaajat suuntasivat aggressiivisen käyttäytymisen tiettyihin lapsiin ja olivat lapsiryhmässään johtajan roolissa. (Repo 2015, 142.)

Ujoilla ja syrjäänvetäytyvillä lapsilla on riski joutua ryhmässään torjutuksi ja kiusatuksi. Syrjäänvetäytyvyydellä tarkoitetaan suhteellisen pysyvää käyttäytymistä, jossa yksilö eristäytyy muista. Vetäytyneisyys voi olla vapaaehtoista halua leikkiä yksin, mutta se voi liittyä myös estyneisyyteen, arkuuteen ja ahdistukseen. Vaikka vetäytyneisyys liittyy lapsen temperamenttiin ja luonteeseen, se voi olla vertaissuhteissa esiintyvä ongelma. Pahimmassa tapauksessa vetäytynyt lapsi voi tulla kiusatuksi. (Repo 2015, 144.)

Ihmisyyteen kuuluu toisten ihmisten kanssa toimiminen ja eläminen, eikä kukaan synny erakoksi, joka ei tarvitse lainkaan toisia ihmisiä. On kuitenkin hyväksyttävä, etteivät kaikki lapset ole yhtä seurallisia kuin toiset. Vaikka syrjään vetäytyneisyys johtuisi lapsen omasta tahdosta, pitää hänelle tarjota positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta muiden ihmisten kanssa. Mikäli lapsella on vähän positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta muiden kanssa, hänen kokemuksensa vuorovaikutuksesta ja muista ihmisistä saattavat saada negatiivisen sävyn. Lapsi voi kokea, ettei hänen edes kannata yrittää pyytää toisia lapsia leikkiin, sillä kukaan ei kuitenkaan halua leikkiä hänen kanssansa. Varhaisina vuosinaan ujut ja syrjäänvetäytyvät lapset eivät automaattisesti ole kiusattuja tai torjuttuja, mutta riski tulla kiusatuksi tai torjutuksi kasvaa vuosien varrella, jos hän ei saa positiivisia kokemuksia muista ihmisistä. (Repo 2015, 144–145.)

Sosiokognitiiviset taidot

Ihminen tekee toisista ihmisistä jatkuvasti havaintoja, huomioita sekä tulkintoja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Laine 2005, 78). Laineen (2005, 78) mukaan sosiokognitiivisissa taidoissa kyse on siitä, kuinka ihminen tulkitsee, analysoi, muistaa ja käyttää sosiaalisen maailman tietoja. Sosiaalisen tiedon muodostaminen ei kuitenkaan perustu ainoastaan havaintoihin, vaan myös tulkintoihin toisen käyttäytymisestä.

Sosiokognitiivisilla taidoilla tarkoitetaan sitä, kuinka lapsi pystyy vuorovaikutustilanteissa jäsentämään havaitsemaansa informaatiota sosiaalisten skeemojensa ja luokittelujensa avulla sekä prosessoimaan saamaansa tietoa. Sosiaalisilla skeemoilla tarkoitetaan muis-

tiin varastoituneita kognitiivisia rakenteita, joiden tehtävänä on jäsentää sosiaalista maailmaamme. Sosiokognitiivisia taitoja ovat esimerkiksi taito muodostaa oikeita tulkintoja ihmisten tunteista, ajatuksista, aikeista ja käyttäytymistavoista, havaita vihjeitä vuorovaikutustilanteissa, tunnistaa ristiriitoja henkilöiden välillä sekä keksiä keinoja sosiaalisten tavoitteiden täyttämiseksi. (Laine 2005, 78, 114–115.)

Sosiokognitiivisia taitoja ovat kyvyt, joilla vastaanotetaan, tulkitaan ja prosessoidaan ympäristöä sekä itseä koskevia sosiaalisia informaatioita. Ymmärrys itsestä ja toisista näkyy sosiaalisessa käyttäytymisessä ja vaikuttaa käyttäytymiseen leikin, ryhmään liittymisen ja tunteiden säätelyn alueilla sekä esimerkiksi konfliktitilanteissa. Sosiaalisen ymmärtämisen vaikeudet voivat näkyä erilaisina ominaisuuksien vääristyminä tai puutteina. Toisten lasten tarkoitusten ymmärtäminen väärin voi johtaa vertaissuhdeongelmiin. Lapset, jotka käsittävät väärin toisten lasten käyttäytymistä, ovat usein niitä, joilla on haasteita sosiaalisessa kanssakäymisessä ja heillä saattaa olla alhainen asema ryhmässä. (Neitola 2011, 41.)

Sosiaalinen asema ryhmässä

Vuorovaikutuksessa muiden kanssa lapsi kasvaa ja kehittyy. Hyvässä ja turvallisessa vertaisryhmässä lapsi saa mahdollisuuden solmia ystävyysuhteita, tuntee kuuluvansa ryhmään ja kehittää sosiaalisia ja akateemisia taitojaan. (Haapsalo ym. 2016, 28.)

Keskeisenä osana kiusaamisen ehkäisyssä ovat vertaissuhteiden monipuolinen tukeminen sekä ystävyysuhteiden solmimiseen ja ylläpitämiseen liittyvät taidot (Repo 2015, 152). Kaveritaitoja havainnoidessa kaveritaidot voidaan jakaa ryhmässä toimimisen taitoihin, vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja tukemisen taitoihin, vuorovaikutukseen liittymisen taitoihin sekä toisten huomioon ottamisen taitoihin (Lautamo & Laaksonen 2017, 35–36).

Marjanen, Ahonen ja Majoinen (2013, 49) esittävät, että lapsen asemaan ryhmässä vaikuttaa hänen sosiaalisen käytöksensä lisäksi myös sellaiset asiat, jotka ovat hyvin pinnallisia. Tällaisia asioita ovat muun muassa lapsen ulkoiset piirteet, motoriset taidot ja fyysiset poikkeavuudet. On hyvin ryhmäkohtaista, että miten edellä mainitut asiat vaikuttavat lapsen suosioon kyseisessä ryhmässä.

Lapsilla on yleistä sulkea muita lapsia pois leikeistä. Lapset, jotka eivät ole ryhmässään suosittuja, mukautuvat usein vertaisryhmän toimintaan. Tällaiset lapset yrittävät aktiivisesti päästä osaksi yhteisöä ja muokkaavat toimintaansa muiden ohjeiden mukaan. Nämä lapset saattavat jäädä leikkiin mukaan, vaikka se ei etene heidän haluamallaan tavalla, koska haluavat kuulua yhteisöön. Ryhmässään epäsuosiossa olevat lapset saattavat myös vetäytyä leikeistä, mikä ilmenee haluttomuutena liittyä leikkeihin. Vetäytyneet lapset saattavat yrittää liittyä leikkeihin jonkin verran, mutta leikkiin liittymisen epäonnistuessa vetäyty-

neet lapset vetäytyvät uudelleen. Epäsuosiossa olevilla lapsilla leikin laatu vaihtelee toiminnallisesti ja ajallisesti, kun taas suosiossa olevat lapset jaksavat keskittyä samaan tehtävään tai leikkiin pidemmän aikaa. (Marjanen ym. 2013, 58.)

Alle kouluikäisten lasten ryhmistä tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että lapsiryhmän koko vaikuttaa lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Isommissa lapsiryhmissä lapset hakeutuvat useimmiten samaa sukupuolta olevien lasten seuraan, kun taas pienemmissä ryhmissä sukupuolirajoja ei ole. Sukupuolen lisäksi lasten omien yhteisöjen muodostumiseen liittyvät tunteet, vakiintuneet ystävyysuhteet, leikin moninaisuus sekä yksin jäämisen pelko. Lapsi ei voi valita omaa päiväkotiryhmäänsä, mutta lapsella tulisi kuitenkin olla mahdollisuus vaikuttaa oman pienen yhteisönsä valitsemiseen päiväkotiryhmän sisällä. Omia pieniyhteisöjä lapset voivat muodostaa esimerkiksi ulkoilutilanteissa, joissa lapsi pystyy toimimaan myös päiväkotiryhmänsä ulkopuolisten lasten kanssa. (Marjanen ym. 2013, 57.)

Ryhmässä toimimisen taidot

Lautamon ja Laaksosen (2017, 38-39) mukaan ryhmässä toimimisen taidot sisältävät taidon viestiä toisten lasten kanssa tilanteeseen sopivalla tavalla. Taitavasti toisten kanssa viestivä lapsi ymmärtää erilaisten vuorovaikutustilanteiden eron ja osaa erottaa vapaan leikin opetustuokiosta. Lapsi osaa myös mukauttaa käyttäytymistään ja viestintäänsä vuorovaikutustilanteen mukaan, ottaa puheenvuoroja sekä kuunnella myös toisia heidän puheenvuoronsa aikana. Juusola (2017, 175) esittää, että lapsiryhmiä muodostettaessa lapset alkavat muutaman päivän sisällä etsiä omaa rooliaan ryhmässä. Jo parivuotiaat lapset omaksuvat sosiaalisia rooleja ryhmässään. Myös Revon (2015, 123) mukaan lapsen suhteet toisiin lapsiin kehittyvät hyvin varhain ja ryhmään kuuluminen vahvistuu vertaissuhteiden avulla.

Ryhmässä toimimisessa hyödynnetään taitoa viestiä tarkoituksenmukaisella tavalla huomioiden muiden lapsiryhmän jäsenten viestintätyylit ja mielialat. Taito ilmenee lapsen kykyä tunnistaa erilaisia tunnetiloja ja sanattoman viestinnän vihjeitä, sekä osaamisena mukauttaa käyttäytymistään ja toimintaansa toisen lapsen viestintätyyliin tai mielialan mukaan. (Lautamo & Laaksonen 2017, 39.)

Ryhmässä toimiessaan lapsi hyötyy siitä, että hän osaa noudattaa ryhmän yhteisiä pelisääntöjä ja ymmärtää myös niiden tarkoituksen. Pelisääntöjen ymmärrys ilmenee siinä, että lapsi osallistuu ryhmän yhteiseen toimintaan ja antaa tilaa myös muille lapsille osallistua toimintaan. Ryhmässä, jossa on vahva yhteenkuuluvuuden tunne, ryhmän jäsenet osallistuvat aktiivisesti ryhmän toimintaan (Lautamo & Laaksonen 2017, 39; Haapsalo ym. 2016, 14.)

Lautamo ja Laaksonen (2017, 40) esittävät, että ryhmässä toimimisen taitoihin lukeutuu myös kyky sitoutua ryhmän toimintaan, esimerkiksi yhteiseen leikkiin, pitkäjänteisesti. Edellytys tälle on, että lapsi pystyy keskittymään yhteen asiaan kerrallaan ja rauhoittumaan kyseisen toiminnan äärelle. Yhteiseen ryhmän toimintaan sitoutuminen vaatii taitoa kuunnella aktiivisesti ryhmän muita lapsia ja aikuisia. Leikkiessä tämä ilmenee kykyinä huomioida mahdollisia juonenvaihteluita. Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo (2016, 14) esittävät, että yhteinen toiminta vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot ja vertaisten tukemisen taidot

Lautamon ja Laaksosen (2017, 40-42) mukaan kaverisuhteissa ilmenee tilanteita, joissa lapsi pääsee harjoittelemaan erilaisten näkökulmien ja mielipiteiden hyväksymistä sekä ristiriitatilanteiden ratkaisemista. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taitoihin lukeutuu lapsen kyky antaa ja vastaanottaa palautetta toisilta lapsilta. Ihannetilanteessa lapsi osaa itse antaa palautetta rakentavalla tavalla ja vastaanottaa palautetta rauhallisesti. Vuorovaikutuksen ylläpitämisessä hyödytään taidosta hallita konflikteja ja sovittaa mahdolliset konfliktitilanteet oma-aloitteisesti. Ristiriitatilanteet saattavat olla hankalia lapselle, mutta ne ovat kuitenkin hyvin tarpeellisia itsessään sekä lapsen taitojen kehittämisen kannalta. Ristiriitatilanteet voivat auttaa lasta käsittelemään epäoikeudenmukaisuuden tunnetta ja hyväksymään eteen tulevia ristiriitatilanteita. Laaksonen (2014, 39) havaitsi tutkimuksessaan, että muita kiusaavilla lapsilla oli useammin vaikeuksia vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taidoissa. Myös kiusatuilla lapsilla oli haasteita näillä osa-alueilla.

Lautamo ja Laaksonen (2017, 41) esittävät, että toisten lasten tukeminen oma-aloitteisesti on osa vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taitoa. Se sisältää kyvyn tunnistaa tuen tarve tulkitsemalla toisten tunnetiloja ja sanatonta viestintää. Lapsi myös osaa tukea toista oma-aloitteisesti ja pystyy samaistumaan toisten tunteisiin. Laaksonen (2014, 32) havaitsi väitöskirjatutkimuksessaan, että esikouluikäisillä lapsilla on kohtuullisen hyvät taidot käyttäytyä tilanteenmukaisesti vuorovaikutustilanteessa, mutta vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taidoissa oli puutteita. Osalle esikouluikäisistä lapsista vuorovaikutuksen ylläpitäminen ilman aikuisen tukea oli haastavaa. Mustajärvi (2012, 8) muistuttaa, että lapsilla on yksilöllisiä eroja sosiaalisten suhteiden luomisessa ja vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Ryhmätoiminnassa tulee vastaan tilanteita, joissa lapsen on hyvä osata kannustaa ja rohkaista muita lapsia positiivisella tavalla. Se voi olla esimerkiksi toisen rohkaisua tilanteessa, joka on hänelle uusi ja kannustaa tämän uuden tilanteen läpikulkua. Taito voi myös

ilmetä lapsen kykyä kysyä toiselta, ujommalta lapselta mielipidettä johonkin asiaan. (Lautamo & Laaksonen 2017, 41–42.)

Vuorovaikutukseen liittymisen taidot

Lautamo ja Laaksonen (2017, 43) esittävät, että lapsi jää helposti häntä kiinnostavasta leikistä ulkopuolelle, jos hän ei osaa tehdä itse aloitetta leikkiin liittymisestä. Vuorovaikutukseen liittyminen vaatii kykyä lähestyä toista lasta ja keskustelun aloittamista hänen kanssaan. Vuorovaikutukseen liittymisen taidot korostuvat erityisesti tilanteissa, joissa lapset toimivat keskenään ilman aikuisen ohjausta muun muassa vapaan leikin aikana. Laaksonen (2014, 39) tutkimuksen mukaan kiusaajilla oli yhtä vahvat vuorovaikutukseen liittymisen taidot kuin kiusaamistilanteessa ulkopuolella olevilla lapsilla. Tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, että kiusatuilla oli muita lapsia heikommat vuorovaikutukseen liittymisen taidot.

On tärkeää, että lapsi osaa lähestyä myös muita lapsia kuin omia parhaita kavereitaan. Lapsi kohtaa päiväkotipäivän aikana tilanteita, joissa hän on tekemisissä vähemmän tuttujen kavereiden kanssa. Vertaisryhmässä on tärkeää harjoitella kontaktin ottamista muihin lapsiin kuin juuri parhaaseen kaveriin. Lapsi, joka osaa leikkiä tilanteen tullen muiden lasten kanssa, osaa hakeutua uuteen leikkiin, jos hän ei jostain syystä mahdu ensimmäiseen haluamaansa. Lapsen saadessa positiivisia kokemuksia muiden lasten kanssa toimisesta hän uskaltaa kohdata muut lapset ja kokee vuorovaikutuksen muiden lasten kanssa mukavaksi. Positiivisten vuorovaikutuskokemusten ansiosta lapsi tekee itsenäisiä aloitteita vuorovaikutustilanteissa. (Lautamo & Laaksonen 2017, 43–44; Repo 2015, 152–153.)

Lautamon ja Laaksonen (2017, 43–44) mukaan vuorovaikutukseen liittymisen taito sisältää taidon hyväksyä muiden mukaan tuleminen vuorovaikutustilanteeseen. Taito ilmenee kykyä ilmaista toisille, että he ovat tervetulleita mukaan leikkiin tai pelitilanteeseen. Lapsi pystyy myös samaistumaan muiden tunteisiin. Laaksonen ja Repo (2017, 56) esittävät, että lasten vuorovaikutukseen liittymisen taitoja voidaan havainnoida seuraamalla lapsen käyttäytymistä toisten lasten kanssa. Havainnointi tulee painottaa toiminnan oma-aloitteisuuteen ja vastavuoroisuuteen. Mikäli lapsi liittyy leikkiin aina vain tuetusti aikuisen avulla, ei lapsi saa omia myönteisiä kokemuksia oma-aloitteisesta osallistumisesta vuorovaikutustilanteisiin.

Tavoitteiden saavuttaminen vertaisryhmässä on osa vuorovaikutukseen liittymisen taitoa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi tuo vertaisryhmässä esiin omia toiveitaan muiden kanssa itsenäisesti ja rakentavasti. Hän myös tunnistaa, mitkä ovat hänen omia toiveitaan ja pitää

niitä tärkeinä. Lapsi myös hyväksyy, että on tilanteita, joissa hän ei voi saada tahtoaan läpi. (Lautamo & Laaksonen 2017, 43–45.)

Toisten huomioon ottamisen taidot

Lautamon ja Laaksosen (2017, 44–47) mukaan kavereiden kanssa toimiessa on tärkeää, että lapsi osaa ottaa toiset huomioon. Edellytyksenä tälle on, että lapsi kykenee suhtautumaan vertaisryhmän jäseniin positiivisesti sekä hyväksymään ja ymmärtämään erilaisuutta. On tärkeää, että lapsi kykenee huomioimaan kaikki lapset tasapuolisesti ja osaa leikkiä kaikkien kanssa. Ollikaisen ja Salmisen (2015, 25) tutkimuksen mukaan alkuopetuksessa toimivat opettajat määrittivät toisten huomioon ottamisen taidot epäitsekäänä käytöksenä. Toisten huomioon ottamisen taito kattaa sen, että lapsi ymmärtää, ettei ole ainut avun tarvitsija ja ei vaadi aikuisen huomiota itselleen.

Toisten huomioon ottamisen taidot sisällyttävät kyvyn tehdä kompromisseja toisten lasten kanssa. Taitava lapsi osaa kuunnella toisia ja heidän toiveitaan sekä etsiä itse kompromissiratkaisuja. Kompromissien teko edellyttää lapselta kykyä asettua toisen lapsen asemaan ja valmiutta joustaa omissa tavoitteissaan. Eräässä tutkimuksessa lapset, heidän vanhempansa sekä opettajansa määrittivät, että hyvältä ystävältä löytyy kykyä tehdä kompromisseja ja olla vahingoittamatta toisia ihmisiä. (Lautamo & Laaksonen 2017, 46–47; Ollikainen & Salminen 2015, 33.)

Lapsiryhmässä syntyy usein tilanteita, joissa joku lapsista voi hermostua. Osa toisten huomioon ottamisen taitoa on, että hermostuessaan lapsi ei kohdenna suuttumustaan toisiin lapsiin, eli lapsi välttää loukkaamista ja satuttamista muita. Lapsi voi myös tietoisesti valita havaitessaan kiusaamistilanteita, että ei lähde mukaan kiusaamistilanteeseen. (Lautamo & Laaksonen 2017, 46–47.)

Lautamo ja Laaksonen (2017, 47) kuvaavat toisten huomioon ottamisen sisältävän myös toisten kohtaamisen ystävällisesti. Ystävällisyys muita lapsia kohtaan voi ilmetä siten, että lapsi osaa tarjota apua toiselle ja lohduttaa tarpeen vaatiessa. Ystävällinen kohtaaminen sisältää myös leikkiin mukaan ottamisen ja tervehtimisen. Myös Ollikaisen ja Salmisen (2015, 27-28, 34) tutkimuksessa ystävällisiä ja empaattisia lapsia kuvattiin sosiaalisesti taitaviksi.

Ystävyys- ja vertaissuhteet

Kehityspsykologian mukaan vertaisilla tarkoitetaan lapsen kanssa saman ikäisiä tai kehitykseltään samalla tasolla olevia lapsia. Vertaissuhteilla on ainutlaatuinen vaikutus lapsen kehityksessä verrattuna vanhempiin ja muihin sosiaalisiin kontakteihin. Vertaissuhteet auttavat lasta sosiaalisaatioprosessissa ja ne ovat tärkeä osa sosiaalisen kompetenssin

muotoutumisessa. Myönteiset kaverisuhteet edistävät lapsen kehitystä sekä luovat mahdollisuuden hyvälle itsearvostukselle ja positiiviselle vuorovaikutukselle. Hyvät vertaissuhteet auttavat erityisesti niiden lasten kehitystä, joilla on haasteita sosiaalisessa kompetenssissa. Myönteiset kokemukset kavereista tai ryhmän jäsenistä voivat lieventää lapsen negatiivisen käyttäytymisen aiheuttamia seuraamuksia. (Neitola 2013, 104-105.)

Ystävyydellä tarkoitetaan vahvaa kahden ihmisen välistä vastavuoroista suhdetta kahden tasavertaisen yksilön välillä. Ystävyysuhteeseen kuuluu vahva molemminpuolinen kiintymys, vastavuoroisuus ja sitoutuneisuus. Se, että lapsi on ryhmässä suosittu ei tarkoita automaattisesti sitä, että hänellä on ystäviä, mutta ryhmässään pidetyllä lapsella on paremmat mahdollisuudet solmia ystävyysuhteita kuin lapsella, joka ei ole ryhmässä hyväksytty. (Neitola 2013, 108.) Juusolan (2017, 176) mukaan joissakin tutkimuksissa on todettu, että lapsen ei välttämättä tarvitse kuulua ryhmään tullakseen sosiaalisesti taitavaksi. Se, että lapsella on ainakin yksi hyvä ystävä sekä vahva tunneside ja avoin keskusteluyhteys vanhempiensa kanssa on tärkeintä.

Juusola (2017, 178–179) esittää, että taaperoiästä alkaen ihmiset valitsevat ystävikseen ihmisiä, joilla on samanlaisia piirteitä kuin heillä itsellään. Ystävien valintaan vaikuttavat myös vanhemmilta opitut arvot. Jos ystävyysuhteessa korostuu vallankäyttö, epäsosiaalinen käytös ja kielteisiä kokemuksia on enemmän kuin myönteisiä, vanhempien tulee keskustella lapsen kanssa ystävyysuhteen laadusta. Neitolan (2013, 105) mukaan kolmeen ikävuoteen mennessä lapsilla ilmenee yksilöllisiä eroavaisuuksia ja mieltymyksiä toisiin lapsiin. Taaperoikäiset lapset suosivat tiettyjä ryhmätovereitaan, joista he pyrkivät saamaan leikkikavereita. Preferenssit ryhmätovereista saattavat olla hyvinkin pitkäkestoisia ja ne ovat taustalla kestävässä kahdenkeskisissä suhteissa. Lapsi toivoo ystävyysuhteen vahvistavan omia kyvykkyyden tuntemuksiaan. Samankaltaiset luonteenpiirteet vahvistavat ystävyysuhdetta ja ystävyysuhteen edetessä ystävän luonteenpiirteitä sulautetaan omiksi piirteiksi.

4.2 Aikuisen rooli kaveritaitojen tukemisessa

Sosiaalisten ja sosiokognitiivisten taitojen vahvistaminen

Lasten sosiaalisten taitojen edistäminen vaatii kasvattajilta vahvaa pedagogista toimintaa, lämmintä ja sensitiivistä vuorovaikutusta lasten kanssa sekä ymmärrystä vertaissuhteiden tärkeydestä. Aikuisen tulee olla lapsilähtöinen ja pystyä luomaan vastavuoroinen suhde lapsiin. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien käyttämät yhteistoiminnallisen oppimisen metodit toiminnassa edistävät lasten sosiaalisten taitojen oppimista. Esimerkiksi erilaiset pienryhmätoiminnot auttavat lapsia tutustumaan toisiinsa. (Neitola 2013, 130.) Varhais-

kasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 42, 46) mukaan taiteellisella kokemisella voidaan vahvistaa sosiaalisia taitoja. Myös ryhmässä liikkuminen vahvistaa erityisesti vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja.

Lapsen minäkäsityksellä, erityisesti itsetunnolla, sekä hänen tarpeillaan ja toiveillaan on yhteys hänen ajatuksiinsa sosiaalisissa tilanteissa. Sekä minäkäsitys, että itsetunto rakentuvat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Laineen mukaan sosiaalisissa tilanteissa toistuvat onnistumiskokemukset vahvistavat itsetuntoa sekä lisäävät lapsen sosiaalista aktiivisuutta. Vastaavasti epäonnistumiset saavat lapsen epäilemään omia kykyjään, jolloin itsetunto ja sosiaalinen aktiivisuus vähenevät. Lapsi tarvitsee paljon myönteistä vuorovaikutusta muiden lasten ja aikuisen kanssa. Jos lapsella on haasteita sosiaalisessa kanssakäymisessä, voi kiitosta ja hyvää palautetta antaa jo yrityksestä tai pienestäkin edistymisestä. Aikuisen tulisi korostaa lapselle erityisesti yrittämisen merkitystä, sillä yrittäminen on sisäinen, tilapäinen ja lapsen kontrolloitavissa oleva syy. Erityisesti ujut, arat ja hiljaiset lapset tarvitsevat aikuiselta paljon tukea, rohkaisua ja kannustusta. Aikuisen tulisi tarjota heille onnistumisen kokemuksia vuorovaikutustilanteissa, joissa nämä lapset voivat onnistua. (Laine 2005, 100, 111, 133.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 23) mukaan lapsen sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi tulee lasten kanssa harjoitella toisen asemaan asettumista, asioiden tarkastelemista eri näkökulmista sekä ristiriitatilanteiden ratkaisemista rakentavasti. Neitolan (2013, 130) mukaan lapsiryhmissä voitaisiin aikuisen johdolla miettiä esimerkiksi miltä tuntuisi jäädä ulkopuolelle leikistä ja miten kaikki pääsisivät osallisiksi leikkiin. Lapsille voidaan opettaa minäviestintää, eli kommunikointia käyttäen ilmaisuja kuten ”minusta tuntuu” tai ”minä haluan” sen sijaan kuin ”sinä olet väärässä” tai ”sinä sanoit”. Sosiaalisia ongelmatilanteita voidaan käydä lävitse myös esimerkiksi nukketatterin keinoin. Aiheeksi voidaan valita jokin sillä hetkellä lapsiryhmässä pinnalla oleva aihe, jonka lapset saavat näytellä aikuisen ja käsinukkejen avulla. Lopuksi voidaan keskustella, mitä tunteita nukketatteri herätti eri henkilöiden kannalta. (Laine 2005, 134.)

Laineen (2005, 135) mukaan lasten kanssa tulee harjoitella konkreettisesti ryhmätyöskentelyn periaatteita, kuten aloitteen tekemistä, toisten hyväksymistä ja kannustamista, toisten mielipiteen kuuntelemista, hienotunteisuutta ja konfliktitilanteiden ratkaisemista. Sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella niin ryhmä- kuin tiimityössä, mutta myös roolileikeissä. Vuorovaikutustaitoja harjoitellaan yhteistoiminnallisissa toistuvissa tilanteissa, joissa kaikki lapset voivat yhteistyössä suunnitella ja toteuttaa tehtäviä, kuten retken suunnittelu tai lastenkokous. Aikuinen toimii keskustelun ylläpitäjänä ja nostaa esiin tärkeitä huomioita

lasten toiminnasta. (Laine 2005, 135.) Aikuinen ohjaa lasta tekemään valintoja sekä pohdimaan perusteita omalle toiminnalleen (Neitola 2011, 85).

Arkinen vuorovaikutus on sosiaalisten taitojen parhaimpia opettajia, jossa aikuisen antama malli on olennaista. Esimerkiksi lasten empatiakyky ja muut prososiaaliset taidot, kuten odottaminen, jakaminen, vuorottelu ja myötäeläminen, vahvistuvat parhaiten vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. (Neitola 2013, 132.)

Tunnetaitojen opettaminen

Tunnetaitojen opettaminen varhaiskasvatuksessa tulee esiin Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatussuunnitelmassa korostetaan tunteiden havaitsemisen, tiedostamisen, nimeämisen ja ilmaisemisen opettelun aikuisten avustuksella vahvistavan tunnetaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.) Lapsilla on oltava jatkuvasti yhteys johonkin aikuiseen, joka vastaa heidän perustarpeistaan sekä auttaa heitä itsesäätelyssä. Vanhempien tuodessa lapsensa päiväkotiin, työntekijä on vastuussa lapsesta koko hoitopäivän ajan. Työntekijän aito virittäytyminen ja lapsen tarpeisiin vastaaminen mahdollistavat turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen työntekijän ja lapsen välille. (Kanninen & Sigfrids 2012, 68; Laine ym. 2012, 49–50.)

Aikuisella on lasten tunnetaitojen ja säätelyn kannalta merkittävä rooli. Myllyviita (2016, 37) muistuttaa vastasyntyneellä lapsella olevan jo valmius tunteiden säätelyn oppimiseen. Sen sijaan tunteiden säätelyn oppimiseen ja tasapainoisen tunne-elämän saavuttaakseen lapsi tarvitsee aikuisen opastusta. Repo (2015, 127) tukee Myllyviidan näkemystä pienten lasten tunnetaitojen heikkoudesta ja esittää myös aikuisen olevan tärkeässä roolissa tunnetaitojen opettamisesta.

Taidokkaasti tunnetaitoja opettavien ja niitä tukevien huoltajien lapsilla on Kannisen ja Sigfridsin (2012, 75) mukaan hyvät tunnetaidot. Vanhempien aktiivisen tunnetaitojen opettamisen lisäksi lapsen ja tämän vanhempien välinen turvallinen kiintymyssuhde on ensisijaisessa asemassa lapsen tunne-elämän ja tunnetaitojen muotoutumisessa. Sen sijaan vanhemman ja lapsen turvattomalla kiintymyssuhteella sekä lapseen kohdistetulla kaltoin kohtelulla on vaikutusta lapsen puutteelliseen tunteiden säätelyyn. Lapsella voi olla suuria vaikeuksia tunnistaa tunteitaan, eikä hän kykene hallitsemaan tuntemuksiaan. Tämä voi johtaa ahdistukseen sekä aggressiivisuuteen eli muihin tietoisesti kohdistettuun haitalliseen käyttäytymiseen. (Saarni 2011, 4- 5; Hintikka 2016, 32.) Vanhempien ja ympäristön vaikutusten lisäksi lapsen aggression muodostumiseen vaikuttaa myös lapsen persoona. Hintikka (2016, 33) tuo esille aggressiivisen eli epäsosiaalisen käyttäytymisen olevan yhteydessä koulukiusaamiseen. Aggressiiviseen käyttäytymiseen toista kohtaan voi liittyä

kateutta tai oman edun tavoittelua ja se voi purkautua esimerkiksi perättömien huhujen levittelynä, selän takana puhumisena tai fyysisenä väkivaltana.

Ryhmätyötaitojen tukeminen

Aikuisten tehtävä lapsiryhmissä on rakentaa ryhmää kohti positiivista vuorovaikutusta ja purkaa negatiivisia käyttäytymisnormeja. Noin kolmevuotiaiden lasten ryhmissä lapset nimeävät usein lapsia, joista pitävät, joka johtaa ryhmähierarkian syntyyn. Tämä on luonnollinen ilmiö ihmisryhmissä, mutta mikäli lapsi kokee, ettei hänestä pidetä, on ilmiö haitallinen. Jokaisella lapsella, myös muita kiusaavalla tai haastavasti käyttäytyvällä, on tarve tulla hyväksytyksi ja arvostetuksi vertaisryhmässään. (Haapasalo ym. 2016, 80.)

Laaksonen ja Repo (2017, 21) esittävät, että lapsiryhmän ryhmähengen sekä lasten keskinäisten myönteisten vertaissuhteiden vahvistaminen vaatii pitkäjänteistä työtä, jota tulee arvioida säännöllisesti. Yhteinen sopimus toimintavoista, joilla ryhmän yhteishenkeä vahvistetaan, auttaa ryhmän työntekijöitä työskentelemään saman tavoitteen mukaisesti. Ryhmätyötaitojen tukeminen vaatii aikuiselta sensitiivistä työtettä. Ryhmää vahvistavaa työtä aloitettaessa tulee tarkastella jokaisen lapsen roolia ryhmän jäsenenä ja huomioida erityisesti ne lapset, joilla on riski jäädä ryhmässä ulkopuolelle ja ryhmän yhteishenkeä tehtävää työtä tehdessä varmistetaan erityisesti näiden lasten ryhmään kuulumisen tunnetta.

Pienryhmiä muodostettaessa on tärkeää, että kasvattajat sijoittavat pienryhmiin sekä sosiaalisesti taitavia, että lapsia, joilla on haasteita sosiaalisissa taidoissa. Sosiaalisesti taitavat lapset voivat auttaa toiminnallaan sosiaalisesti heikompia lapsia. Lapset, jotka omaavat hyvät leikkiäidot voivat leikkien kautta opettaa vertaisilleen hyviä leikkiäitaitoja. (Marjanen ym. 2013, 55.)

Positiivisen sosiaalisen käyttäytymisen korostaminen

Kun reaktiivisesti aggressiivinen lapsi on käyttäytynyt aggressiivisesti, aikuisen tulee heti tukea lasta ja viestittää hänelle, että hänen tunteensa ovat hyväksyttäviä, mutta tunteiden vallassa ei saisi rikkoa tavaroita tai loukata muita. Sylissä ollessaan lapsi saa kokea olevansa hyväksytty ja lasta tulisi pitää sylissä, kunnes hänen aggressiivinen tunnetilansa on mennyt ohi. Lapsen rauhoittuessa, hänen kanssaan on hyvä keskustella tapahtuneesta ja miettiä, mikä mielipahan taustalla oli ja aiheuttiko se myös muille mielipahaa. Lapsen kanssa yhdessä pohtien aikuinen auttaa lasta paikkaamaan tilanteen. Tunteena kiukku on hyvin voimakas, joten kasvattajan on tärkeää antaa apua tilanteesta selviämiseen. On tärkeää, että aggressiivisessa tunnetilassa olevaa lasta ei pidetä väkisin kiinni. Aikuisen

on kuitenkin hyvä pysyä lähellä lasta ja säilyttää oma rauhallisuus. (Repo 2015, 141; Haapsalo ym. 2016, 36; Laaksonen & Repo 2017, 54.)

Revon (2015, 139-141) mukaan reaktiivisesti aggressiiviset lapset tarvitsevat paljon empaattisen ja sensitiivisen aikuisen apua ja tukea. Aikuisen tulee huolehtia, että lapsiryhmän toiminta on sellaista, että kaikki lapset saavat kokemuksia positiivisesta vuorovaikutuksesta. Parhaiten tämä onnistuu osallistumalla lasten leikkeihin. Reaktiivisesti aggressiivisilla lapsilla on vaikeuksia liittyä muiden leikkeihin. Leikkiin liittymistä opetellaan parhaiten aikuisen mallin avulla ja aikuisen on hyvä olla lapsen tukena jo leikkiin liittyessä eikä silloin kun lapsi on jo torjuttu pois leikistä. Toimintaa voidaan järjestää siten, että toimintatuokiossa reaktiivisesti aggressiivisen lapsen parina tai apulaisena on vahvan sosiaalisen kompetenssin omaava lapsi.

Aikuisen tulee tehdä selväksi, ettei proaktiivisesti aggressiivisen lapsen käytös ole hyväksyttävää. Lasta pitää ohjata ja opettaa hyväksyttävään käyttäytymismalliin, sillä aggressiivisen käyttäytymisen palkitsevuus on todennäköisesti kehittynyt hänelle varhain. Proaktiivisen aggressiivista käyttäytymistä ehkäisee runsas ja positiivinen palaute positiivisista teistä, joissa hän onnistuu. Näin hänelle syntyy kokemuksia siitä, että yhteiset positiiviset kokemukset ovat mukavia. Ei-toivottu käyttäytymiseen voidaan jättää huomiotta aina kuin se on mahdollista ja lapsen huomio pyritään kääntämään muuhun toimintaan. (Repo 2015, 143; Laaksonen & Repo 2017.)

Ujo ja syrjäänvetäytyvä lapsi tarvitsee empaattisen aikuisen tukea ja aikaa. Ujous voi säilyä läpi elämän. Ujoa lasta on hyvä kannustaa ja totuttaa ryhmätyöskentelyyn, mutta tämä täytyy tehdä hyvin sensitiivisesti, ettei lapselle tule epämiellyttäviä kokemuksia. Ujo ja syrjäänvetäytyvä lapsi hyötyy pitkäkestoisista ihmissuhteista, joissa hän tuntee olonsa ymmärretyksi ja turvalliseksi. Aikuisen tehtävä on mahdollistaa, että ujo ja syrjäänvetäytyvät lapset saavat positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta muiden kanssa. Aikuinen voi osallistua lasten leikkeihin tai ohjata leikkiä siten, että ujo tai syrjäänvetäytyvä lapsi löytää itselleen sopivan roolin leikissä. Lastentarhanopettajalla on suuri rooli lasten sosiaalisten taitojen opettelussa, sillä hän näkee lapsen toiminnan osana isompaa ryhmää. Kasvattajien tulee yhdessä suunnitella toimintaa niin, että toiminta tukee lasten tasapuolista kanssakäymistä toistensa kanssa. (Repo 2015, 146-147; Mustajärvi 2012.)

Repo (2015, 147) esittää, että joskus vetäytyneisyys liittyy erityisen tuen tarpeeseen, kuten kielellisen kehityksen viiveeseen. Jos ammattilainen epäilee puhumattomuuden taustalla olevan muutakin kuin ujoutta, kannattaa asia selvittää erityisammattilaisen, kuten erityislastentarhanopettajan avustuksella. Mustajärvi (2012, 30) muistuttaa, että vanhem-

pien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten yhteistyötä erityisen tuen tarpeen tunnistamisessa ei saa unohtaa.

Vuorovaikutustaitojen tukeminen sekä ystävyys- ja vertaissuhteiden vahvistaminen

Neitolan (2013, 116-117) mukaan vanhemmat pitävät päiväkotia tärkeänä yhteisönä lasten vertais- ja ystävyys-suhteiden muodostumisen kannalta. Vanhempien mukaan ystävyys pohjautui moniin yhdessä vietettyihin vuosiin, koska lapset olivat tunteneet toisensa jo varhaislapsuudesta lähtien. Ystävyys-suhteissa ilmeni samanlaisia kiinnostuksen kohteita, harrastuksia ja yhteisöjä, joissa lapset viettivät aikaa. Varhaislapsuuden ystävyys-suhteet antavat valmiuksia nuoruuden ja aikuisuuden ihmissuhteisiin. Päivähoidossa lasten ystävyys- ja vertaissuhteet tulisi huomioida nykyistä paremmin.

Yhteistyö päiväkodin henkilökunnan ja lasten huoltajien välillä kuuluu varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin. Yhteistyöhön kuuluu molemminpuolinen kunnioitus ja arvostus. Lapsia rohkaistaan hyvään vuorovaikutukseen ja ryhmän jäsenenä toimimiseen. Päiväkodin varhaiskasvattajat tukevat lasten vertaissuhteiden syntymistä ja ystävyys-suhteiden pysymistä. Ristiriitatilanteisiin puuttuminen ja niiden ratkaiseminen on osa turvallisen yhteisön toimintaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29.)

Varhaiskasvatuksessa toteutettava pienryhmätoiminta mahdollistaa sen, että lapsi saa ansaitsemansa huomion kasvattajalta sekä muilta pienryhmän lapsilta. Pienryhmätoiminta perustuu vuorovaikutuksen merkitykseen lapsen kehityksessä. Pienryhmässä tapahtuva positiivinen vuorovaikutus lieventää jännitystä ryhmätilanteessa, mikä on lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Pienryhmässä kasvattaja pystyy jakamaan huomiotaan paremmin yhdelle lapselle kuin vanhanaikaisessa suurryhmäajattelussa. (Opas 2013, 159.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 24) mainitaan, että yksi tapa opettaa vuorovaikutustaitoja ja yhteisten sääntöjen, sopimusten sekä luottamuksen merkitystä on osallistaa lapsia. Päiväkodin aikuisilla on vastuu, että jokainen lapsi pystyy omalla tavallaan osallistumaan ja vaikuttamaan toimintaan. Osallistamisen myötä lapsen käsitys omasta itsestään muovautuu, itseluottamus vahvistuu ja sosiaaliset taidot muokkautuvat.

5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT KAVERITAITOJEN TUKEMISESSA

5.1 Seikkailu kokemuksen mahdollistajana

Seikkailupedagogiikka voidaan määritellä oppimiskokemuksiksi, jotka ovat suorita, aktiivisia, mukaansatempaavia ja kiinnostavia. Osallistuja kohtaa itselleen uusia ja jännityksellisiä asioita. Seikkailupedagogiikkaan liittyy jännitystä, joka on kuitenkin tarkoin harkittua ja hallittua. (Marttila 2016, 37–38.) Karppisen (2010, 118) mukaan seikkailukasvatuksella tarkoitetaan kasvatustoimintaa, jossa seikkailumenetelmän avulla vaikutetaan kokonaisvaltaisesti ja monipuolisesti kasvatettavaan. Seikkailupedagogisessa toiminnassa tulee muistaa kokonaisvaltaisuus, eli kokemusten tulee kattaa kognitiiviset, emotionaaliset ja toiminnallisen kokemuksellisuuden tasot (Karppinen & Latomaa 2015, 47). Seikkailupedagogisessa oppimisprosessissa kokemusten käsittely sanallisesti on erittäin tärkeää. Ilman käsittelemistä koetut asiat eivät saa merkityksiä, eikä siirtovaikutusta voida saavuttaa. Siirtovaikutuksella tarkoitetaan opittujen asioiden siirtymistä arkeen ja käytäntöön. (Marttila 2016, 37.)

Seikkailupedagogiikassa painotetaan elämyksiä, kokemuksia sekä toiminnallisuutta. Seikkailun yhdistyessä elämyspedagogiikkaan voidaan ajatella syntyvän toimintaa, joka jännittävän tapahtumasarjan tai toimintaympäristön avulla pyrkii synnyttämään osallistujassa elämyksiä, jotka auttavat pedagogisten tavoitteiden saavuttamisessa. (Karppinen & Latomaa 2015, 46.) Seikkailupedagogiikassa toiminnan lähtökohtina ovat toiminnallisuus eli tekeminen, sosiaalisuus eli vuorovaikutus, emotionaalisuus eli tunteet sekä reflektio, jonka avulla oppiminen rakentuu. Yhteisöllisyys on vahvasti läsnä seikkailupedagogiikassa. Pedagogisten vaatimusten tulee olla osallistujan kannalta sopivan vaikeita, eikä ylivoimaisia saavuttaa, jolloin osallistuja löytää itsestään uusia voimavaroja. (Karppinen & Latomaa 2015, 47; Marttila 2016, 40.)

Seikkailutoiminnan ei tarvitse olla korkean riskin seikkailua tai sisältää extreme-lajeja, jollaisia järjestävät koulutetut seikkailuohjaajat. Seikkailupedagogiikkaa on mahdollista järjestää ilman suuria panostuksia varusteisiin tai kuljetuksiin. Seikkailupedagogiikkaa ohjaavalta vaaditaan normaalin pedagogisen tietämyksen lisäksi aktiivisuutta, luontoon tai ympäristöön suuntautumista sekä turvallisuusnäkökohtien huomiointia. (Karppinen 2005, 41.)

Karppinen (2010, 119) on tutkimuksissaan saanut käsityksen, että jännittävyys ja seikkailu liitettynä opetukseen saavat ryhmän toiminaan yhteisöllisemmin, aktiivisemmin ja tehokkaammin kuin luokassa tapahtuva opetus. Marttilan (2016, 19) mukaan seikkailupedagogiikka sopii mitä erilaisimpien lasten oppimisen tukemiseen. Seikkailupedagogiikka sisäl-

tää aistikanavien monipuolista käyttöä, liikkumista ja konkreettista tekemistä sekä uskon vahvistumista lapsen omiin kykyihin oppia.

5.2 Sadut pedagogisena menetelmänä

Barićin (2009, 36) mukaan satujen ajaton viisaus aukaisee näkökulmia, sytyttää iloa ja herättää lapsen kuvittelukyvyyn. Satujen kuunteleminen ja niistä kertominen ovat vanhoja ja hyödyllisiä tapoja kielelliseen harjaantumiseen ja läheisyyden tuntemiseen. Satujen tapahtumien, syy- ja seuraussuhteiden sekä tunnelman hahmottaminen kehittävät lapsen tapaa hahmottaa myös omaa maailmaansa ja käyttäytymistään. Lastenkirjallisuus antaa tukea lapsen sosiaalisten taitojen vahvistumiselle sekä tunne-elämän kehittymiselle. Sadut antavat rohkeutta, ne lohduttavat sekä tukevat lapsen itsenäistymistä. (Hakamo 2011, 60.) Satujen myötä lapsen usko omaan itseen ja omiin mahdollisuuksiin kasvaa. Sadut auttavat lasta kasvamaan ja ne kypsyttävät lapsen kokonaispersoonallisuutta. Sadut lisäävät yhteistoimintakykyä, rikastuttavat tunne-elämää sekä eheyttävät ihmisen persoonaa. Lapsen käydessä tunteita läpi satujen avulla ja aikuisen turvallisessa läheisyydessä, vahvistuu lapsen usko hyvän voittoon ja omaan selviytymiseensä elämässä. (Laulajainen 2009, 63, 69.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 41) mukaan lukeminen ja satujen kertominen antavat mahdollisuuksia sanojen ja tekstien merkitysten pohdinnalle sekä uusien käsitteiden oppimiselle. Lapsille tulee kertoa satuja sekä kannustaa heitä kertomaan niitä itse. Satujen, tarinoiden ja kuvakirjojen katselun ja kuuntelun tulisi olla jokapäiväistä. Satua seuratessaan lapsi oppii keskittymään kuuntelemiseen ja ymmärtämään kuulemaansa, myös hänen sanavarastonsa kasvaa. (Hakamo 2011, 60.) Myös kielentaju kehittyy varhaislapsuudessa. Lasten tulisikin kuulla monenlaista kieltä, kuten esimerkiksi runokieltä, jokapäiväisen arkipuheen lisäksi (Laulajainen 2009, 68).

5.3 Draamapedagogiikan hyödyntäminen kaveritaitojen käsittelemisessä

Toivasen (2009, 30) mukaan draamapedagogiikka on yleiskäsite kaikelle varhaiskasvatuksessa tehtävälle toiminnalle, johon sisältyy draaman ja teatterin erilaiset muodot. Draama yhdistää eri taideaineet sekä lasten kokemukset, joita työestetään ajankohtaisen aiheen tai sadun pohjalta yhdessä. Se tukee lapsille tyypillistä kokonaisvaltaista oppimista, jossa uusien tietojen ja taitojen harjoittelu ja oppiminen on mahdollista. Lapsi pääsee myös kohtaamaan uusia asioita sekä käyttämään kaikkia aistejaan oppimisen tukena. (Toivanen 2010, 16,18.)

Leikin ja draaman kautta on mahdollista päästä sellaiseen vakavuuteen, jollaiseen ei olisi pelkällä keskustelulla mahdollista päästä. Lasten kanssa tällaisia aiheita voivat olla esimerkiksi erilaisuus, syrjintä ja ystävyys. (Heikell 2012, 9.) Draamapedagogiikan sisältämien harjoitusten avulla opetellaan eläytymään ja sitä kautta hyväksymään erilaisuutta. Lapsi saa turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä kokeilla erilaisia rooleja, hänen ymmärryksensä itsestä ja minän voima lisääntyvät sekä empatiakyky vahvistuu. Leikin avulla voidaan työstää muun muassa ryhmädynamiikkaa, asenteita, etiikkaa ja moraalialia. (Jalavaara 2012, 6.) Toivasen (2010, 85) mukaan draamatyöskentelyllä ei välttämättä ole vaikutusta lasten välisiin toverisuhteisiin. Sen on kuitenkin todettu vahvistavan ryhmää ja sen toimintakykyä. Se lisää myös lasten sosiaalisuutta ja ymmärrystä toisia kohtaan sekä toisten hyväksymistä. Draaman avulla jo pienetkin lapset kykenevät eettisiin pohdintoihin ja heidän kanssaan voidaan keskustella syvällisestikin. Draamatyöskentely mahdollistaa sellaistenkin lasten mukaan pääsyn, jotka eivät muuten kykene keskittymään ohjattuun toimintaan.

Draamakasvatuksessa kaikella toiminnalla tulee olla jokin tavoite, sillä ilman sitä toiminta ei johda mihinkään. Kokemuksen kautta tuleva oivallus on mahdollisuus oppimiseen. Lapsen pohtiessa yhdessä muiden kanssa erilaisia näkökulmia laajentuu hänen ajatusmaailmansa. (Heikell 2012, 9-10.)

Draamakasvatuksessa voidaan hyödyntää erilaisia nukkeja, kuten käsinukkeja, jotka kannustavat lapsia muun muassa itseilmaisuun. Käsinuket ovat ilmeikkäitä ilmaisun välineitä. Ne ilmaisevat tunteitaan, liikkuvat ja toimivat käsinuken käyttäjän sormien, ranteen ja käsivarren avulla. Käsinuken ilmeikkyyttä täydentää puhe, jossa käsinuken käyttäjä muuttaa oman puheensa sävyä ja puhetyyliä. Käsinukke personoidaan ja nimetään, jolloin nukken ja lapsen välille on mahdollista syntyä henkilökohtainen suhde. (Toivanen 2010, 85, 89.) Nukke seuratessaan lapsi vastaanottaa elämyksiä, tietoa ja tunnelmia näkö- ja kuuloaistien avulla. Lapsen on helppo samaistua nukkeen, silloin kun näyttelijä vetoaa tunteisiin ja mielikuvitukseen. Lapsi ei ole vain ulkopuolinen tarkkailija, vaan kokija. Nukkeen myötä lapsi pääsee kokemaan seikkailuja ja tutustumaan uusiin elämän osa-alueisiin. (Barić 2009, 37.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö tähtää ammatillisella kentällä käytännön toiminnan ohjeistamiseen, opastamiseen, toiminnan järjestämiseen tai järjeistämiseen. Se voi olla esimerkiksi ohjeistus, opus tai jonkin tapahtuman toteuttaminen. (Vilkk & Airaksinen 2003, 9.) Tämän opinnäytetyön osana oli järjestää Launeen päiväkodin 3-6 – vuotiaille lapsille kaveritaitoja vahvistavaa toimintaa hyödyntäen seikkailupedagogiikkaa ja käsinukkeja. Toimintatuokioita varten suunniteltiin kolmen toimintakerran mittainen kokonaisuus, jossa tapahtuvia seikkailuja käsinukkeahmot siivittivät eteenpäin.

Kuitenkaan opinnäytetyönä toteutettu toimintakokonaisuus ei vielä riitä ammattikorkeakoulun opinnäytetyöksi. Ideana on, että opinnäytetyössä yhdistetään teoreettinen tieto ammatilliseen käytäntöön, pohditaan alan teorioiden ja käsitteiden avulla ratkaisuja kriittisesti. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tulee yhdistää käytännön toteutus ja sen raportointi. (Vilkk & Airaksinen 2003, 9, 41–42.)

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyy jokin konkreettinen tuotos, joka voi olla esimerkiksi kirja, ohjeistus tai tietopaketti. Toteutustavan muoto tulee huomioida, jotta se palvelee kohderyhmää parhaiten. (Vilkk & Airaksinen 2003, 51.) Tässä opinnäytetyössä tuotoksena syntyi Peetu Pöllön seikkailut -satukirja, joka mahdollistaa aiheen jatkumisen päiväkodilla vielä toimintatuokioiden jälkeen.

6.2 Eettinen vastuu, luotettavuus ja turvallisuus

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyötä tehdessä, tuloksia arvioidessa, esittäessä sekä tallentaessa. Muiden tutkijoiden työ ja saavutukset tulee huomioida ja niihin pitää viitata asianmukaisesti. Tutkimusluvan hankinta kuuluu myös hyvään tieteelliseen käytäntöön. (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2019.) Opinnäytetyössä hyödynnettyjen lähteiden luotettavuutta arvioitiin ennen lähteiden hyödyntämistä. Käytetyt lähteet eriteltiin selkeästi lähdemerkinnöillä opinnäytetyön tekijöiden omasta pohdinnasta. Ennen toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamista opinnäytetyölle hankittiin tutkimuslupa Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalveluilta. Opinnäytetyössä hyödynnetyn arviointikyselyn tulokset kerättiin suljettaviin kirjekuoriin ja kyselytulokset hävitettiin kaikkien opinnäytetyön tekijöiden läsnä ollessa.

Sosionomin eettiseen osaamiseen kuuluu toimiminen lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti edistäen ja vahvistaen lasten osallisuutta, hyvinvointia, huolenpitoa ja suojelua

(Sosiaalian ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit 2017). Opin-
näytetyön aihe eli kiusaamisen ennaltaehkäisy kaveritaitojen vahvistamisen avulla tukee
ja edistää lasten hyvinvointia. Opinnäytetyön toimintakerroilla varattiin aikaa lasten turval-
lisuuden tunteen takaamiseen ja lapsille annettiin tilaa tuoda esiin omia ajatuksiaan.

7 PEETU PÖLLÖN SEIKKAILUT

7.1 Seikkailujen valmistelu

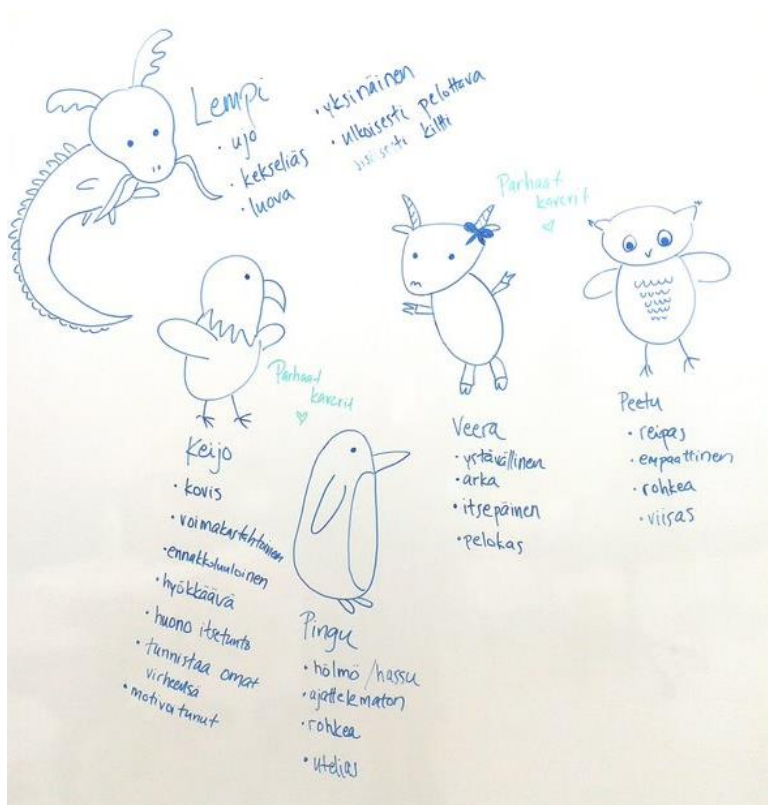
Peetu Pöllö ja kaverit

Toiminnallisiin tuokioihin valittiin viisi käsinukkehahmoa (KUVA 1), joilla jokaisella oli oma erilainen luonteensa. Hahmojen suunnittelussa pidettiin tärkeänä, että jokainen hahmo toi tarinaan jotakin uutta. Päähenkilöksi luotiin Peetu Pöllö, joka oli mukana jokaisessa toimintatuokiassa. Peetun avulla ohjattiin ja autettiin lapsia eläytymään seikkailuun. Peetusta suunniteltiin reipas, ystävällinen ja empaattinen. Tuokioiden aiheiden vuoksi oli tärkeää luoda Peetulle läheinen ystävä. Näin kaveritaitoja pystyi havainnollistamaan ja käsittelemään tuokioissa luontevasti.

Peetun parhaaksi kaveriksi valikoitui Veera Vuohi. Vuohi ja pöllö ovat hyvin erilaisia eläimiä, mutta hahmojen profiloinnissa suunniteltiin hahmojen luonteenpiirteiden täydentävän toisiaan. Veera Vuohesta luotiin arka ja ystävällinen, mutta myös itsepäinen. Veera Vuohi tuli seikkailuihin mukaan heti ensimmäisellä kerralla.

Toisella toimintatuokiolla esiteltiin uusina hahmoina Keijo Kotka ja Piku Pingviini, jotka olivat myös parhaat ystävykset. Keijo luonnehdittiin voimakastahtoiseksi, ennakkoluuloiseksi ja hyökkääväksi. Keijo kuitenkin kykeni tarkastelemaan omaa toimintaansa ja korjaamaan virheitään. Hahmon käyttäytymisen taustalla oli huono itsetunto. Keijon hahmon avulla pystyttiin tuomaan esiin ristiriitatilanteita ja tyypillisiä ongelmia, joita esiintyy lasten parissa. Piku sen sijaan on luonteeltaan utelias, mutta hieman ajattelematon.

Viimeisellä toimintatuokiolla paljastettiin Lempi Lohikäärme, jonka hahmo satoi sadut yhdeksi kokonaisuudeksi. Lempi on luonteeltaan ujo, kekseliäs ja erittäin luova. Lohikäärme-hahmo syntyi ideasta luoda hahmo, joka poikkeaisi täysin muista hahmoista. Toisin kuin muut tuokioiden eläinhahmot, lohikäärme on taruolento. Lempistä suunniteltiin myös tarkoituksella lohikäärmeahmosta vallitsevien ennakkokäsitysten vastakohta.

KUVA 1. Hahmosuunnittelu

Kiusaamisen roolien käsitteleminen käsinukkehahmoilla

Sadussa *Peetu Pöllö hiisikuninkaan luona* tuodaan esiin kiusaaminen ryhmäilmionä sekä esitellään tarinan hahmojen avulla kiusaamisen tyypillisiä rooleja. Sekä Revon (2015, 46–49), että Juusolan (2017, 186) mukaan kiusaamiseen liittyy lähes poikkeuksetta vallankäyttöä sekä valta-aseman saavuttamista ryhmässä ja suhteessa uhriin. Kiusaaja pyrkii saavuttamaan kiusaamisessa havittelemansa aseman, ja muiden ryhmäläisten hyväksyntä auttaa kiusaajaa saavuttamaan haluamansa aseman. Mikäli kiusaaminen on helposti havaittavissa ryhmän sisällä, se herättää aina muiden ryhmän jäsenten mielenkiinnon kiusaamistilanteeseen.

Tarinassa Keijo Kotka valitsee tahallaan yhteiseksi leikiksi siipipallon, jota kaikkien muiden paitsi Veera Vuohen on mahdollista pelata. Hän huomauttelee kesken pelin Veeran pelaavan väärin, mikä johtuu siipien puuttumisesta. Lopuksi Keijo heittää pallon Veeralle tarkoituksella niin korkealle, että Veeran on lähes mahdotonta saada pallo kiinni. Veera kaatuu, mikä naurattaa kovasti Keijoa ja Piku Pingviiniä. Tietoisella toiminnallaan Keijo yrittää saada Veeran häädettyä pois eli eristää hänet ryhmästä.

Keijo kuitenkin kokee syyllisyyttä toiminnastaan kuullessaan Veeran lähteneen vaaralliselle matkalle hiisikuninkaan luokse tullakseen hyväksytyksi ryhmään. Keijo tajuaa oman

käytöksensä johtaneen siihen, että Veera voi joutua hiisien vangiksi. Tarinassa tuodaan lyhyesti esiin syyllisyyden tunne, koska se on tärkeässä osassa kaveritaitoja. Vienola (2011, 169–170) mainitsee lapsen pystyvän tuntemaan syyllisyyden tunnetta kolmannen ikävuoden jälkeen. Syyllisyyden tunteella on tärkeä merkitys lapsen kehityksen kannalta. Sen avulla lapsi alkaa ymmärtämään, mitä eroa on oikealla ja väärällä.

Tarinassa esitellään neljä kiusaamiseen liittyvää roolia: kiusaaja, kiusattu tai uhri, puolustaja sekä hiljainen hyväksyjä. Keijo on kiusaaja, jonka uhriksi valikoitui Veera. Kyseiseen roolitukseen päädyttiin, sillä näiden hahmojen avulla pystyttiin parhaiten käsittelemään kiusaamisen tyypillisiä motiiveja. Tyypillisiä kiusaamisen motiiveja ovat vallankäyttö, erilaisuus ja ennakkoluulot. Myös hahmojen väliset voimasuhteet eivät ole tasapainoisia keskenään. Veeran on vaikea puolustautua Keijoa vastaan leikissä, jota voivat pelata vain siivelliset eläimet ja linnut. Repo (2015, 49) muistuttaakin kiusaajan ja uhrin välisellä voimasuhteella olevan merkitystä kiusaamisen määrittelyssä.

Satukirjan päähenkilö Peetu Pöllö valikoitui puolustajaksi, joka yrittää auttaa ja puolustaa Veeraa. Peetu oli luonteva valinta puolustajan rooliin, sillä hän ja Veera ovat parhaat ystävykset. He ovat puolustaneet ja auttaneet toisiaan aiemminkin, kuten ensimmäisessä sadussa *Peetu Pöllö ja kadonneet pikkuleivät* on mahdollista havaita. Lisäksi Peetusta luotiin tarkoituksella esikuva, joka esimerkillään tuo esiin hyviä kaveritaitoja niin satukirjassa kuin toimintatuokioiden ohjauksissa.

Piku Pingviinin hahmon tarkoitus on esittää hiljaista hyväksyjää. Hän ei suoranaisesti lähde mukaan Veeran kiusaamiseen, mutta hän ei kuitenkaan yritä estää tai kyseenalaistaa Keijon toimintaa. Piku ei halua menettää Keijon ystävyyttä tai joutua mahdollisesti Keijon kiusaamaksi. Juuri mahdollinen pelko joutua itse kiusatun asemaan estää Revon (2015,49) mukaan usein ryhmän jäseniä puuttumasta kiusaamiseen.

Toisaalta Pikussa on havaittavissa myös kannustajan roolia. Rooli ilmenee Veeralle nauramisessa tämän kaaduttua siipipallossa. Nauramalla hän vahvistaa kiusaajan mielihyvän kokemusta ja pönkittää tämän asemaa. Nauramiskohtausta lukuun ottamatta Piku ei kuitenkaan osallistu Veeran kiusaamiseen. Pikua voidaan siksi pitää enemmän hiljaisena hyväksyjänä kuin kannustajana.

Etukäteisvalmistelut

Ennen varsinaisten toimintatuokioiden suunnittelua varmistettiin, mitkä päiväkodin tiloista ja välineistä olivat käytettävissä toimintatuokioita varten. Päiväkodilta kehoitettiin hyödyntämään myös läheisen puiston aluetta toteutuksissa. Puisto käytiin testaamassa sopivaksi

toimintatuokioita varten. Jokaisen toimintakerran suunnittelussa hyödynnettiin käytössä olevia tiloja ja välineistöä.

Yhteistyössä päiväkodin kanssa sovittiin jokaisen toimintatuokion osallistujamäärästä. Päiväkodin lapsiryhmät olivat sen verran suuria, että jokainen ryhmä päädyttiin jakamaan kahteen pienryhmään, jolloin ryhmän osallistujamäärä oli noin kymmenen lasta.

Toimintatuokioiden sisältöjen ja rakenteiden hahmottuessa luotiin lista tarvittavista välineistä ja huomioon otettavista asioista. Käsinnukkehahmot jaettiin ohjaajien kesken ja jokainen sisäisti omien hahmojensa luonteen sekä tavan toimia. Lisäksi päätettiin ohjaajien vastuualueista toimintatuokioiden aikana. Valmisteluihin kuului käsinnukkejen käytön opettelua ja kolmannen toimintatuokion näytelmän harjoittelua.

Valmisteluihin kuului myös Peetu Pöllön seikkailudiplomin ja Peetu Pöllön seikkailut -satukirjan suunnittelu, kirjoittaminen, tekeminen ja kokoaminen. Kullakin ohjaajalla oli oma vastuualueensa tuotosten valmistusprosessissa.

Suunnittelussa otettiin huomioon lasten mahdolliset rajoitukset ja allergiat. Toimintatuokioiden suunniteltiin niin, että jokainen lapsi pystyy niihin osallistumaan. Lasten kanssa liikuttiin yhdessä seikkailuradalla, jolloin aikuinen oli aina lähettyvillä mahdollistaen avun pyytämisen samalla luoden turvallisuuden tunnetta. Turvallisuus huomioitiin jokaisessa suunnitelmassa.

Vanhempien tiedottaminen toiminnasta

Toimintatuokioita koskien suunniteltiin ja tehtiin lupalaput lasten osallistumisesta toimintatuokioihin. Lupalapuissa esiteltiin opinnäytetyön ja toimintatuokioiden aihe sekä toimintatuokioiden ajankohta. Lupalaput (LIITE 1) toimitettiin päiväkodille huoltajille jaettaviksi kaksi viikkoa ennen toimintatuokioiden alkua. Lapsen huoltajan tuli palauttaa lappu päiväkotiin, joka merkitsi huoltajan hyväksymistä lapsen osallistumiseksi toimintatuokioihin.

7.2 Toimintakertojen eteneminen

Toimintakertoja suunniteltiin kolme ja niistä jokainen oli kestoaltaan 45 minuuttia. Jokaisella kerralla oli aloitus- ja lopetusleikit. Ensimmäisellä ja toisella kerralla aloitusleikeissä tarkoituksena oli tutustuminen. Toimintakertoja suunnitellessa haluttiin, että toimintakerrat eivät olisi yksittäisiä tuokioita vaan yhtenäinen kokonaisuus. Käsinnuket, teema ja tarina ohjasivat seikkailun kulkua. Jokaisella toimintakerralla oli satu, joka toimi taustalla toimintojen ohjauksessa. Rata oli suunniteltu sadun tapahtumien mukaan, mutta itse satua ei luettu, vaan lapset elivät satua seikkailun aikana. Satuun eläytymisessä apuna olivat käsinnukkehahmot, jotka auttoivat ja ohjasivat lapsia. Toimintatuokioiden alkoivat aina nimilappujen lai-

tolla ja käsinukkehahmoin tutustumisella. Samalla lapsiryhmän aikuiselle ohjeistettiin palautteen antaminen palautevihkoon. Tämän jälkeen oli yhteinen aloitusleikki ja toimintatuokion alustus ennen varsinaista tuokiota. Aloitusten tavoitteena oli saavuttaa turvallinen ilmapiiri ja saada lapset innostumaan toiminnasta. Turvallisen ilmapiirin luominen on tärkeää, sillä se edistää lasten oppimista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32). Tuokio lopetettiin aina palautteen keräämiseen lapsilta ja usein myös loppuleikkiin. Palautteen kerääminen lapsilta, sekä heidän ajatustensa kuuleminen, vahvistaa lapsen osallisuuden ja vaikuttamisen kokemusta. He oppivat myös vuorovaikutustaitoja, käyttäytymisnormeja sekä luottamuksen merkitystä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24). Toimintatuokion päätteeksi lapsilla oli mahdollisuus halata tai silittää käsinukkehahmoja hyvästeiksi.

Ensimmäinen toimintatuokio: Salaperäinen laakso

Ensimmäisellä toimintatuokiolla teemana oli yhdessä toimiminen. Toisten kanssa työskenteleminen ja oleminen ovat olennainen osa tämän päivän koulumaailmaa sekä työelämää. Ihminen joutuu tekemisiin erilaisten ihmisten kanssa ja yksilöiden pitäisi pystyä toimimaan sekä työskentelemään yhdessä. Myös päiväkodissa lapset joutuvat päivän aikana tekemisiin muiden lasten kanssa erilaisten leikki-tilanteiden ja ryhmätoimintojen kautta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 20) mainitaan lasten oppimisen ja kehittymisen tapahtuvan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsen kasvua paneudutaan tukemaan ja opettamaan yhdessä toimimista ja ryhmätyöskentelyä, sitä helpompi lapsen on kehittyä toimimaan muiden ihmisten kanssa ja omata hyviä ryhmätyöskentelyn taitoja.

Toimintatuokio toteutettiin ulkoseikkailuratana, jossa oli tarkoitus toimia yhdessä parin sekä koko ryhmän kanssa. Seikkailuradalle tehtiin varasuunnitelma sisätiloihin. Seikkailurata pohjautui *Peetu Pöllö ja kadonneet pikkuleivät* –satuun, jossa Peetu ja Veera lähtivät etsimään Veeran Viola mummun varastettuja pikkuleipiä.

Aloitusleikiksi valittiin ”Minä olen, minä tykkään”. Leikissä jokainen lapsi pääsi vuorollaan kertomaan oman nimensä sekä yhden asian, josta pitää. Aloitusleikin jälkeen Peetu johdatti lapset seikkailuradalle, jossa tarkoitus oli kulkea radan läpi kaverin kanssa ja kaverin auttamista painotettiin. Jokaiselle tehtävapistelle siirryttiin yhdessä parijonossa Peetu Pöllöä seuraten.

Ensimmäisenä tehtävänä oli selvitä parin kanssa yhdessä käärme luolan (KUVA 2) läpi. Lasten tuli yhdessä parin tai ryhmän kanssa kulkea parkour -telineeseen rakennetun luolan läpi. Tehtävän ohjeistuksessa lapsia ohjeistettiin auttamaan sekä odottamaan kaveriaan

luolassa liikkussa. Ohjaajat jakautuivat tehtävässä niin, että mahdollinen lisäapu oli lapsille helposti saatavilla ja lasten toiminnan seuraaminen oli mahdollista.

Parin kanssa yhdessä toimiminen olivat keskiössä myös toisessa ja kolmannessa tehtävässä. Toisessa tehtävässä lasten tuli kulkea paria avustaen hulavanteista rakennetun takiaispuskan (KUVA 2) läpi niin, että vanteisiin osuisi mahdollisimman vähän. Kolmannella pisteellä oli vuorossa rotkon ylitys, jossa lasten tuli kulkea Slackline -voimisteluliinaa pitkin. Parit ylittivät rotkon vuorotellen niin, että ensimmäisellä ylityksellä toinen lapsista tasapainoili narulla toisen lapsen tukiessa tätä vieressä. Ensimmäisen ylityksen jälkeen parit vaihtoivat osia.

Neljännessä tehtävässä lasten tuli kerätä vihjeitä jättiläishämähäkin verkosta. Suureen kiipeilytelineeseen oli ripustettu pieniä pusseja, joiden sisällä oli aina yksi palapelin pala. Jokaisen lapsen tuli hakea telineestä yksi pala ja tulla sen kanssa Veera Vuohen luokse. Ennen tehtävän suorittamista lapsia muistutettiin, että kukin lapsi sai hakea verkosta vain yhden palan, jotta muillekin lapsille jäisi paloja.

Kaikkien suoriuduttua tehtävästä, tutkittiin lasten kanssa heidän tekemiään löytöjä ja lapset saivat koota yhdessä paloista palapelin. Ohjaajat kannustivat jokaista lasta osallistumaan palapelin kokoamiseen ja ohjasivat sekä neuvoivat lapsia palapelin edetessä tarvittaessa. Palapelin ratkaistuaan lapset saivat vihjeen, jossa kerrottiin keksien piilopaikka. Keksien löytämisen jälkeen Veera ja Peetu palkitsivat lapset pikkuleivillä ja lapsilta kerättiin palaute janakyselyllä. Toimintatuokio lopetettiin yhteiseen loppuleikkiin, joka oli lasten toivoma hippaleikki.

KUVA 2. Salaperäisen laakson käärmeluola ja takiaispuska

Ensimmäisen toimintakerran varasuunnitelma

Sateen sattuessa ensimmäinen toimintatuokio siirrettiin sisälle päiväkodin saliin. Salissa toteutettu seikkailurata sisälsi käytännössä samat tehtävät kuin ulkona toteutettu rata. Toteutuksen osalta tehtävät kuitenkin erosivat hieman ulkoradasta. Käärmeluola rakennettiin itse hyödyntäen muun muassa pöytiä, tuoleja, liukumäkeä ja sulkapalloverkkoja. Takiaispuska muuttui yksilötehtäväksi, jossa alitettiin tai ylitettiin kepeistä ja pahvilaatikoista rakennettuja esteitä. Rotkon ylityksessä ollut Slackline -voimisteluliina korvattiin muotoilupaloilla ja pitkillä penkeillä. Hämähäkin verkko toteutettiin puolapuissa ja aarteen olinpaikan merkiksi tehtiin kuva puusta. Loppuleikki jouduttiin vaihtamaan, sillä tilaa hipalle ei ollut. Loppuleikeiksi valikoituivat peili ja väri -leikit. Loppukeskustelu ja palautteen kysyminen toteutettiin samoin kuin alkuperäisessä suunnitelmassa. Varasuunnitelmaa jouduttiin käyttämään kahtena päivänä.

Toinen toimintatuokio: Hiisiluola

Toisella toimintakerralla seikkailuradan teemana oli toisen huomioon ottaminen, joka kuuluu hyviin sosiaalisiin taitoihin. On tärkeää pystyä huomioimaan muut ihmiset omissa toiminnoissaan. Tasa-arvoisella ja toiset huomioonottavalla käytöksellä yksilö toimii ja kohtelee kaikki ihmisiä tasapuolisesti ja samanarvoisesti. Hän ei suosi jotain ihmistä enemmän kuin toista tai hän ei ole oikeutettu kaltoin kohtelemaan tai kiusaamaan ketään. (Järvinen & Mikkola 2015, 28.) Tämän taidon opettaminen lapsille saattaa vähentää tai ennaltaehkäistä mahdollista kiusaamista. Toisen ihmisen kunnioittaminen ja huomioiminen mainitaan myös valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2016, 19) esitellään toisten ihmisten tasa-arvoisen ja yhdenvartaisen kohtelun opettamisen lapsille olevan yksi tärkeimmistä taidoista varhaiskasvatuksessa.

Seikkailurata pidettiin päiväkodin salissa, joka oli muutettu Hiisiluolaksi tunnelmavaloin ja rekvisiitoin. Toimintaan virittäytyminen ja lopetus päädyttiin toteuttamaan erillisessä tilassa kuin itse seikkailurata, koska muuten ei olisi tullut selkeää siirtymää luolaan ja sieltä pois. Seikkailurata pohjautui *Peetu Pöllö Hiisikuninkaan luona* -satuun, jossa Keijo Kotka pahoitti Veera Vuohen mielen ja Veera lähti etsimään Hiisikuningasta.

Aluksi lapsille esiteltiin Peetu Pöllön uudet ystävät Keijo Kotka ja Piku Pingviini. Ystävykset kertoivat lapsille, mitä oli juuri tapahtunut. Keijo Kotka ei olisi halunnut Veera Vuolta mukaan leikkiin, sillä Veeralta puuttuu siivet, eikä hän voisi osallistua siipipallo -peliin. Keijo pahoitti teoillaan Veeran mielen ja Veera päätyi lähtemään Hiisiluolaan pyytämään Hiisikuninkaalta itselleen siipiä. Ystävykset kertoivat lapsille pelkäävänsä, että Veera on saattanut joutua pulaan ja pyytävät lapsia avuksi Veeran etsimiseen. Ennen hiisiluolaan lähtemistä leikittiin aloitusleikkinä ”näytä oma liikkeesi”-leikki. Aivan kuten ensimmäisellä

toimintakerralla, myös tässä leikissä on tarkoitus antaa lapsen ilmaista yksilöllisesti itseään ja tulla näin kuulluksi. Leikissä jokainen kertoi omalla vuorollaan oman nimensä ja näytti jonkun liikkeen, jonka muut lapset toistivat perässä. Tehtävän jälkeen lapsista muodostettiin parijono ja Peetu Pöllön johdolla siirryttiin seikkailuradalle.

Hiisiluolassa ollut seikkailurata koostui, niin parin kuin koko ryhmän kanssa, suoritettavista tehtävistä. Heti ensimmäisenä tehtävänä lasten tuli kulkea yhdessä parin kanssa luolaan vievää polkua pitkin. Ennen tehtävän aloittamista toinen pareista valittiin ensimmäisenä sokoksi ja hänen tuli pitää silmät kiinni. Toisen lapsen tehtävä oli kuljettaa sokkoa kädestä pitäen polkua pitkin. Lapsia ohjeistettiin vaihtamaan osia sovitussa polun kohdassa. Kun pari oli selvinnyt polusta, heidän tuli jäädä Peetu Pöllön kanssa odottamaan muita pareja ennen seikkailuradan jatkamista.

Kaikkien selviytyttyä ensimmäisestä tehtävästä, Piku Pingviini ohjeisti seuraavan tehtävän. Lasten tuli kulkea leikkitunnelista tehdyn jäätunnelin läpi ja hyppiä sitten trampoliinilla kolme lämpöpomppua. Aina kun uusi lapsi oli hyppinyt, tuli aikaisemmin aina jonkun tehtävän jo suorittaneen lapsen antaa kyseiselle lapselle lämpöhali.

Jäätunnelista jälkeen lasten kanssa pysähdyttiin kuuntelemaan luolan ääniä, joita soitettiin saliin kätkeyllä puhelimella. Hetken ääniä kuunneltuaan lapsia kehoitettiin rakentamaan yhdessä vieressä olevista pahvilaatikoista suojamuuri, jotteivät hiidet päässeet häiritsemään heitä seuraavassa tehtävässä. Lapset saivat yhdessä rakentaa haluamansalaisen muurin ohjaajien osoittamaan paikkaan.

Muurin rakentamisen jälkeen löydettiin häkkiin lukittu Veera Vuohi. Veeran pystyi kuitenkin pelastamaan vain avaamalla häkin kaikki viisi lukkoa. Lukot olivat kiinnitetty häkin viereiselle seinälle. Lukkojen avaimet sen sijaan oli piilotettu häkin läheisyyteen. Keijo Kotkan avulla lapsia ohjeistettiin etsimään itselleen luolasta yksi avain. Avaimen löydyttyä lapsia pyydettiin etsimään pari, jolla oli samanlainen avain. Jokainen lukko oli erinäköinen ja lukot sai auki kahdella avaimella, jotka olivat lukon kanssa saman näköiset. Lapsia autettiin löytämään itselleen oikeat parit sekä avaimiin sopivat lukot. Kun kaikki lukot oli saatu auki, Veera Vuohi saatiin pois häkistä.

Veera Vuohen pelastuttua hiisien häkistä, luolasta poistuttiin pakoreittiä pitkin takaisin toiminnan aloitustilaan. Lasten kanssa keskusteltiin Keijo Kotkan aikaisemmasta käytöksestä Veera Vuolta kohtaan. Osa lapsista ymmärsi, että Keijon tulisi pyytää Veeralta anteeksi. Keijo ja Veera sopivat riitansa, jonka jälkeen lapsilta kerättiin taikakivi -palaute.

Palautteessa lasten tuli laittaa saamansa kivet vastauspurkkeihin.

KUVA 3. Peetu Pöllö ja Keijo Kotka hiisiluolassa

Kolmas toimintatuokio: Uusi ystävä

Toimintatuokion teemana oli erilaisuuden hyväksyminen ja ennakkoluulot. Ihminen joutuu elämänsä aikana tekemisiin erilaisten ihmisten kanssa. Erilaisuudesta huolimatta jokainen on hyväksyttävä sellaisena kuin on. Revon (2015, 104) mukaan lapset tulisi opettaa kohtelemaan toisiaan tasa-arvoisesti sekä kunnioittamaan muita. Näin voitaisiin ennaltaehkäistä kiusaamista. Toimintatuokio pidettiin päiväkodin salissa ja pohjautui *Peetu Pöllö ja uusi ystävä* -satuun. Viimeinen toimintatuokio poikkesi rakenteeltaan kahdesta aiemmasta toimintatuokiosta. Toisin kuin aiemmissa tuokioissa, aihetta käsiteltiin seikkailuradan sijaan käsinukkenäytelmän ja piirtämistehtävän avulla. Draamalliset menetelmät mahdollistavat vaikeidenkin asioiden käsittelemisen ja tukevat kaveri- ja vertaissuhdetaitojen opettamista lapsille (Kurvinen 2016; Repo 2015, 127). Toisin kuin seikkailuradoissa, tässä toimintatuokiossa lapsilla oli enemmän aikaa pysähtyä pohtimaan ja ihmettelemään.

Tuokio aloitettiin muistelemalla käsinukkehahmoja ja sitä, mitä aikaisimmilla tuokioilla oli tapahtunut. Aloitusleikiksi leikittiin halhippa -leikki. Hipan jälkeen käsinukkehahmot kertoivat lapsille saaneensa selville, kuka Viola mummun keksit oli aikaisemmin vienyt. Käsinukkehahmot halusivat esittää tämän teatterin keinoin. Teatteriesitys jaettiin kahteen näytökseen, jossa ensimmäisessä käsinukkehahmot pohtivat keksivarkaan ulkonäköä ja olemusta. Näytöksen jälkeen lapsia pyydettiin piirtämään pareittain yksi yhteinen kuva keksivarkaasta. Piirtämisen jälkeen parit saivat esitellä piirtämänsä varkaan tai varkaat muulle ryhmälle ja niistä keskusteltiin yhdessä. Tämän jälkeen esitettiin näytelmän toinen näytös,

jossa keksivarkaan henkilöllisyys paljastui Lempi Lohikäärmeeksi. Näytelmän jälkeen lasten kanssa keskusteltiin Lempi Lohikäärmeestä ja heille annettiin aikaa sisäistää näytelmän sisältö.

Loppuleikkinä leikittiin tilanteen mukaan vaihtoehtoisesti ”Kapteeni käskee” tai ”Viimeinen pari uunista ulos” leikkiä. Leikki valikoitui lapsiryhmän koon ja iän mukaan. Leikin jälkeen lapsilta pyydettiin palaute peukuttamalla. Lopuksi kaikille lapsille jaettiin Peetu Pöllön seikkailudiplomit (LIITE 2) ja ryhmälle yhteiseksi Peetu Pöllön seikkailut satukirja. Toimintatuokion päätteeksi lapset saivat hyvästellä kaikki käsinukkehahmot (KUVA 4).

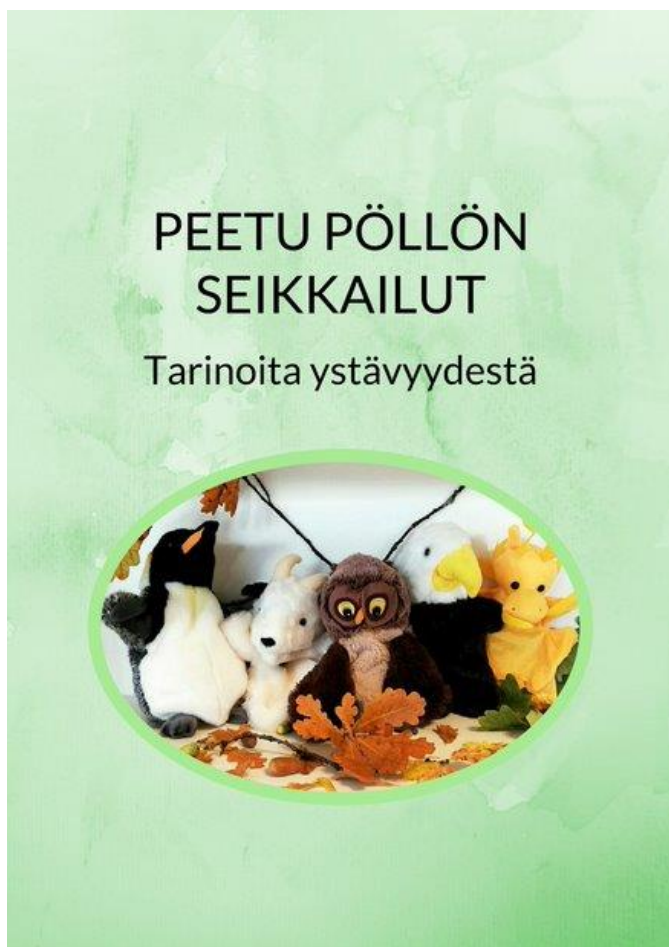

KUVA 4. Peetu Pöllö ja kaverit

7.3 Peetu Pöllön seikkailut satukirja

Ajatus Peetu Pöllön seikkailut -satukirjasta (KUVA 5) syntyi päiväkodin tarpeesta saada kaveritaitoja käsittelevää toimintaa kaikille päiväkodin lapsille. Resurssien vähäisyyden vuoksi toimintatuokioita ei voitu järjestää kaikille päiväkodin lapsiryhmille, jolloin päiväkodin tarpeeseen haluttiin vastata jollain muulla tavoin. Satukirjan avulla päiväkotit pystyy hyödyntämään suunniteltuja satuja ja tuokioita soveltaen kaikille ikäryhmille.

Satukirja sisältää kolme Peetu Pöllöstä ja hänen ystäviään kertovaa satua, sekä neljä runoa. Runot pohjautuvat satuihin sekä kaveruuteen. Satukirjaan liitettiin myös toimintatuokioiden toteutusohjeet.

KUVA 5. Peetu Pöllön seikkailut -satukirjan kansi

Kaikki kolme satua muodostavat yhdessä eheän kokonaisuuden, mutta toimivat myös yksinään. Kaikissa saduissa käsitellään kaveritaitoja sekä tutustutaan Peetu Pöllön ystäviin. *Peetu Pöllö ja kadonneet pikkuleivät* -sadussa korostetaan yhdessä tekemistä, toisen auttamista ja kannustamista. Lisäksi satu sivuaa luottamuksen tärkeyttä kaverisuhteessa. *Peetu Pöllö Hiisikuninkaan luona* -sadussa on mahdollista huomata kiusaamistilanteen erilaiset roolit. Sadussa käsitellään virheistä oppimista, anteeksipyyttämistä ja -antamista. *Peetu Pöllö ja uusi ystävä* -sadussa tärkeimmiksi teemoiksi nousi erilaisuuden hyväksyminen ja ennakkoluulot. Runot suunnattiin ennen kaikkea alle 3-vuotiaille lapsille, joille tarinat olisivat vielä liian pitkiä kuunneltavaksi.

Satujen ja runojen avulla tuetaan lapsen kielellistä kehitystä. Nurmilaakso (2011, 31) muistuttaa kielenkäytön koostuvan muun muassa tunteiden ilmaisusta sekä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa. Lastenkirjallisuus voi mahdollistaa mielikuvituksen kehittymistä sekä tunteiden nimeämisen ja käsittelyn. Suojala (2009, 40–41) muistuttaa lapsen tunteiden jakamisen alustan kehittyvän jo alle kaksi vuotiaana, jolloin aikuisen pitämällä lukuhetkellä pienellekin lapselle voi olla jo kielen kehittämiseen edistäviä vaikutuksia.

Näin ollen sekä satukirjan sadut, että runot toimivat molemmat lapsen kielellisen kehityksen ja siten kaveritaitojen oppimisen tukena. Satukirjan tarinat ovat kuitenkin pituudeltaan niin pitkiä, että alle kolmevuotiailla lapsilla voi olla haasteita keksittyä kuuntelemaan satua sekä sisäistämään sen sanomaa. Tämän vuoksi satukirjasta löytyy myös lyhyet runot, joiden avulla on mahdollista käydä kaveritaitoja myös pienempien lasten kanssa heidän ikäkehitystään vastaavalla tasolla. Nurmilaakso (2011, 34) muistuttaa pienten lasten oppivan hyvin puhumalla. Lyhyet loruhetket mahdollistavat näin myös jo puhumaan alkaneiden lasten mahdollista oppimista toistamalla runoa aikuisen kanssa.

8 ARVIOINTI

8.1 Peetu Pöllön seikkailutuokioiden arviointi

Peetu Pöllön seikkailutuokioista pyysimme jokaisen toimintatuokion aikana ohjaamamme ryhmän aikuisilta kirjallista palautetta. Arvioimme omaa toimintaamme myös jokaisen toimintatuokion jälkeen.

Toimintatuokioiden itsearviointi

Ensimmäisellä toimintatuokiolla lapset saatiin eläytymään seikkailuun aloittamalla toimintatuokio käsinukkejen esittelyllä. Seikkailurata oli onnistunut ja lapsilta saadun palautteen perusteella kaikki pitivät seikkailusta. Salaperäinen laakso oli monipuolinen seikkailurata, jonka etukäteisvalmisteluissa onnistuttiin. Lapsilla oli haasteita liikkua radalla yhdessä parin kanssa ja useimmat lapset eivät muistaneet odottaa pariaan radan varrella. Parin kanssa toimiminen vaati ohjaajilta paljon ohjausta ja lasten muistuttelua. Radan edetessä osa lapsista osasi auttaa sekä huomioida toisiaan ja osa taas tarvitsi enemmän ohjaajan apua. Takiaispuska -tehtävän toteutus oli lapsille vaikea hahmottaa, sillä ratoja oli kaksi vierekkäin. Tehtävää olisi selkeyttänyt ratojen asettaminen kauemmas toisistaan, tai jos molemmat radat olisivat olleet selkeästi erivärisiä. Lisäksi päiväkodin henkilökunnalta saadussa palautteessa olisi toivottu ohjaajan näyttävän esimerkkiä, kuinka rata suoritetaan. Tämä ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista, sillä aikuinen ei olisi mahtunut kulkemaan renkaiden läpi. Tätä havainnollistettiin kuitenkin käsinukeilla.

Toisella toimintatuokiolla täytettiin tuokion tavoitteet toisen huomioon ottamisesta. Myös sivutavoitteeksi asetettu pelon voittaminen onnistui kaikkien lasten uskaltauduttua luolaan. Lasten tarpeet huomioitiin ja tarvittaessa luolan valaistusta lisättiin. Ensimmäinen osuus radasta, jonka tarkoituksena oli johdattaa pari sulkukartioilla rajatun polun läpi, oli lapsille hankala hahmottaa. Rataan jouduttiin tekemään useita muutoksia ilman huomattavaa muutosta radan helppokulkuisuuteen. Radan haasteellisuudesta huolimatta, lapset kulkiivat sen yhdessä parinsa huomioiden. Ajankäyttö koettiin tällä toimintatuokiolla haastavaksi, sillä lapsilukumäärä vaihteli toimintakerroilla. Jos rata suoritettiin luultua nopeammin, pidettiin loppuleikki. Osa pisteistä oli haastavia pienemmille lapsille ja Veera Vuohen häkin lukkoa avatessa lasten oli hankala löytää pari, jolla oli samanlainen avain. Osalle lapsista avaimen etsintä oli hankalaa. Tämä kohta toimintatuokiosta vaati hyvin paljon ohjausta.

Kolmannen toimintakerran näytelmä sai lapset selkeästi pohtimaan keksivarkaan ominaisuuksia. Osan lapsista oli vaikea hyväksyä oikea keksivaras omien mielikuviansa tilalle. Lapset saatiin pohtimaan ja hämmästelemään, kun omat ajatukset eivät vastanneetkaan

todellisuutta. Lapset sisäistivät hyvin toimintakerran aiheen ja ottivat Lempi Lohikäärmeen hyvin vastaan. Piirtämistehtävä oli lapsille mieleinen, vaikka osalle oli haastavaa tehdä kaverin kanssa yhteistä piirustusta. Suurin osa pareista teki useamman kuin yhden keksivoron, ja tämä hyväksyttiin. Hankalinta piirustustehtävä oli kolmen lapsen ryhmässä oleville lapsille. Näissä ryhmissä yleensä yksi lapsista ei päässyt osallistumaan ilman aikuisen avustusta tehtävään, sillä muu ryhmä jätti kolmannen usein tehtävän ulkopuolelle.

Kaikkien tuokioiden visuaalisessa toteutuksessa ja tunnelman luomisessa onnistuttiin. Lapsille turvallisen ilmapiirin luominen onnistui ja jokainen lapsi osallistui toimintaan jännityksestä huolimatta. Lapset samaistuivat ja kiintyivät käsinukkehahmoihin, mikä tuki toimintatuokioiden sujuvaa ohjausta. Tavoitteessa tukea lasten kaveritaitoja onnistuttiin osoittain. Erityisesti toisella toimintatuokiolla lapset ymmärsivät käsinukkehahmojen välisen kiusaamistilanteen sekä osasivat antaa hahmoille toimintaehdotuksia tilanteen muuttamiseksi. Lapset ymmärsivät Keijo Kotkan toimineen väärin, mutta hyväksyivät tämän anteeksipyyntön. Osa lapsista oli vaikea hahmottaa toimintakertojen lopuksi omaa rooliaan sekä avunsaajana, että auttajana. Tämä tuli esille lähes jokaisen tuokion palautteen keuruussa. Osa lapsista myös koki olevansa jo niin isoja, ettei enää tarvitse apua.

Varhaiskasvattajilta saatu palaute toimintatuokioista

Päiväkodin henkilökunnalta kerättiin palautetta toimintatuokioiden aikana vapaamuotoisena palautevihkoon. Palautetta saatiin jokaisesta pidetystä tuokiosta. Pääosin saatu palaute oli positiivista ja kannustavaa. Erityistä kiitosta saatiin aiheeseen paneutumisesta, toimintatuokioiden suunnittelusta ja toteutuksesta, ilmapiirin ja tunnelman luomisesta sekä lasten ohjaamisesta. Sen sijaan ratojen ohjeistamisessa olisi joidenkin ryhmien kohdalla toivottu kuuluvampaa äänenkäyttöä. Lisäksi joissakin tehtävissä olisi toivottu ohjaajien näyttäneen esimerkkiä.

Hyvää ilmaisutaidollista lasten ohjausta ja rauhallinen tunnelma. Kuuntelitte hienosti ja aidosti lapsia sekä vastasitte heidän kysymyksiinsä.

Lapsille annettiin kivasti palautetta onnistumisesta ja kyseltiin kokemuksia radasta matkan varrella.

Loistavasti osasitte rohkaista, kannatella ja ohjata lapsia läpi tarinan ja seikkailun.

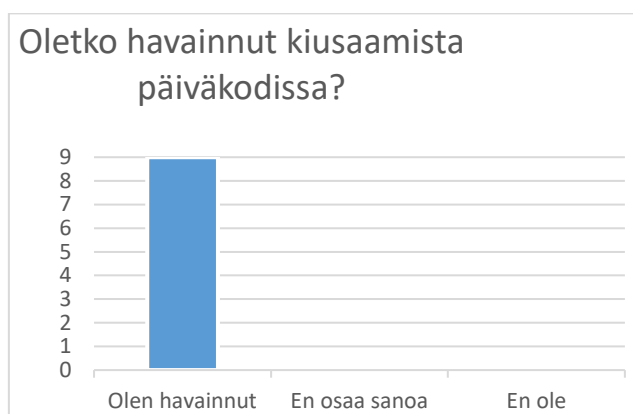
Varhaiskasvattajilta saatua palautetta.

8.2 Kyselyn tulosten tarkastelu

Seikkailutuokioiden jälkeen päiväkodin henkilökunnalla teetettiin teemoitettu arviointikysely kaveritaitotuokioista (LIITE 2). Teemoina olivat kaveritaidot ja kiusaaminen lapsiryhmässä, opiskelijoiden ohjaamat kaveritaitotuokiot sekä Peetu Pöllön satukirja. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa. Kyselyn tarkoituksena oli saada lisätietoa kaveritaitotuokioiden mahdollisista vaikutuksista sekä Peetu Pöllön satukirjasta. Kyselyyn vastasi yhteensä yhdeksän päiväkodin työntekijää.

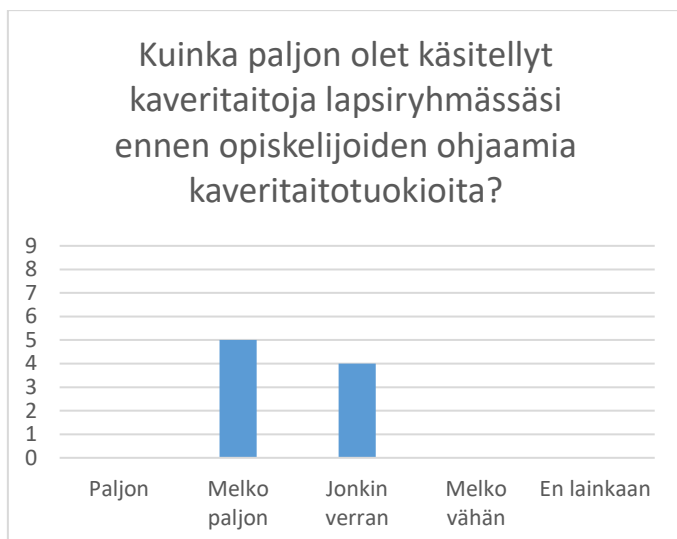
Kaveritaidot ja kiusaaminen

Kaikki yhdeksän vastaajaa olivat havainneet lapsiryhmässään kiusaamista (Kuvio 1) sekä nimenneet yhden tai useamman kiusaamismuodon. Seitsemän vastaajaa nimesi kiusaamisen olleen sanallista, kuten nimittelyä tai toisen ulkonäön arvostelua. Viisi vastaajaa kertoi kiusaamisen olleen fyysistä, kuten tönimistä, tökkimistä, läpsimistä tai potkimista. Viisi vastaajista kertoi kiusaamisen olleen syrjivää, kuten leikistä ulkopuolelle jättämistä. Yksi vastaaja nosti esiin myös lasten jättävän toistensa ehdotuksia huomioimatta.

Kuvio 1.

Viisi kyselyyn vastaajista oli käsitellyt kaveritaitoja melko paljon ennen ohjaamiamme kaveritaitotuokioita. Neljä vastaajaa oli käsitellyt kaveritaitoja jonkin verran ennen tuokioita (Kuvio 2). Kuusi kyselyyn vastaajista kertoi käsitelleensä kaveritaitoja lasten kanssa keskustelemalla. Viisi vastaajaa kertoi hyödyntäneensä kaveritaitojen käsittelyssä lapsille ominaisia tapoja oppia, kuten tarinan, leikin ja pöytäteatterin keinoin. Yksi vastaajista nosti esiin tunnetaitojen ja toisten huomioon ottamisen opettamisen. Kolme vastaajaa kertoi puuttuneensa lasten välisiin ristiriitatilanteisiin.

Kuvio 2.

Kaveritaitotuokiot

Kyselyssä kysyttiin, mitä lapsille oli erityisesti jäänyt ohjatuista toimintatuokiosta mieleen. Lapset ovat puhuneet ja muistelleet jälkeinpäin toimintatuokioilla seikkailleitä käsinukkehahmoja, joista etenkin Peetu Pöllö oli jäänyt mieleenpainuvaksi hahmoksi. Veera Vuohen pelastaminen Hiisiluolasta sekä ensimmäinen toimintatuokio olivat jääneet myös lasten mieleen. Päiväkodin henkilökunnan mielestä kaikki toimintatuokiot olivat onnistuneita ja etenkin seikkailuradat olivat henkilökunnan mieleen. Lisäksi käsinukkehahmojen käyttö koettiin toimivana ja hahmot vetosivat lapsiin.

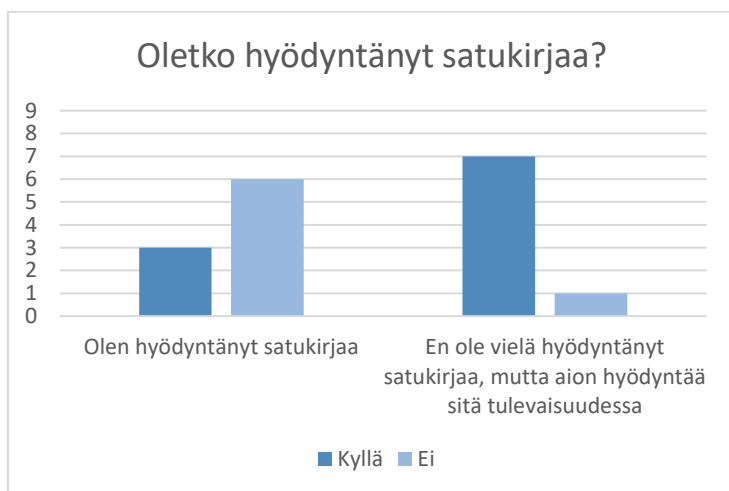
Vastaajista seitsemän kertoi saaneensa uusia ideoita kaveritaitojen ohjaamiseen (Kuvio 3). Vastaajat nostivat esiin käsinukkejen käytön ja lapsia osallistavan toiminnan.

Kuvio 3.

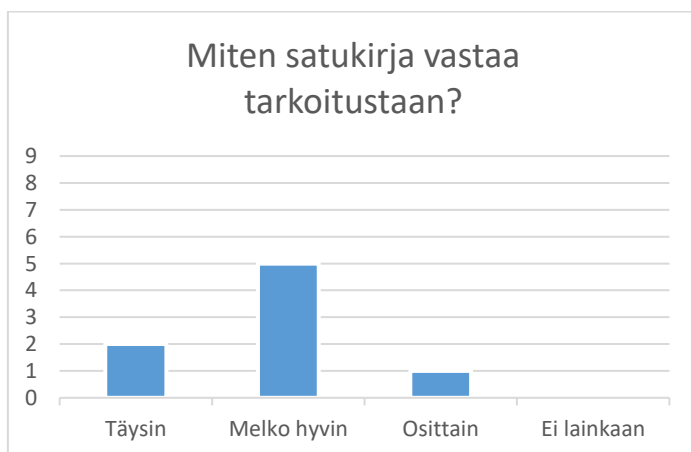
Peetu Pöllön satukirja

Kolme vastaajista oli ehtinyt hyödyntää Peetu Pöllön satukirjaa ennen kyselyyn vastaamista. Seitsemän vastaajista, jotka eivät olleet vielä kyselyyn vastatessaan hyödyntäneet satukirjaa, kertoivat hyödyntävänsä sitä tulevaisuudessa (Kuvio 4). Peetu Pöllön satukirjaa on hyödynnetty muun muassa lasten toiveesta unisatuna päiväunilla sekä toimintatuokioiden muistelussa. Vastaajat, jotka eivät olleet vielä hyödyntäneet satukirjaa, kertoivat tulevansa hyödyntämään sitä esimerkiksi satutuokioissa, palaamalla koettuihin tuoki-oihin ja keskustelemalla lapsille mieleen nousevista asioista.

Kuvio 4.

Satukirjan tarkoituksena oli tukea ja vahvistaa lasten kaveritaitoja päiväkodissa ja ehkäistä kiusaamista. Satukirjan koettiin olevan hyvä ja tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Kaksi vastaajista oli sitä mieltä, että satukirja vastasi täysin tarkoitustaan. Viisi vastaajista piti satukirjaa melko hyvin tarkoitustaan vastaavana ja yksi vastaaja piti satukirjaa osittain tarkoitustaan vastaavana (Kuvio 5).

Kuvio 5.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja toteuttaa Launeen päiväkodille lasten kaveritaitoja vahvistavia seikkailullisia toimintatuokioita. Tavoitteessa luoda innostavat ja mielekkäät toimintatuokioiden onnistuttiin. Tuokioissa käsiteltiin tärkeitä aiheita, kuten toisen huomioimista ja auttamista, ja lasten kanssa onnistuttiin käsittelemään aiheita lapselle ominaisella tavalla. Lapselle ominaisia tapoja oppia ovat esimerkiksi leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja taiteellinen ilmaisu (Väestöliitto 2019). Ilmapiiristä haluttiin luoda turvallinen, salliva ja innostava. Nämä lisäävät lapsen osallisuutta, oppimista ja itsetuntoa (Kronqvist 2011, 14; Repo 2015, 15). Ilmapiirin luomisessa onnistuttiin ja lapset eläytyivät aidosti toimintatuokioihin, minkä mahdollisti muun muassa ohjaajien rauhallinen ja lempeä ohjaustyö sekä käsinukkeahahmojen luova käyttö.

Opinnäytetyön tarkoitus oli vahvistaa lasten kaveritaitoja sekä ennaltaehkäistä kiusaamista. Toimintatuokioihin osallistuneet lapset pystyivät myötäelämään toisen toimintatuokion kiusaamistilannetta ja osassa lapsista oli nähtävissä ymmärrystä toisten huomioon ottamisesta ja oikeudenmukaisuudesta. Sen sijaan lasten kaveritaitojen vahvistumista ennen ja jälkeen toimintatuokioiden ei pystytty mittaamaan. Vaikka lasten kaveritaitoja olisi mitattu esimerkiksi alku- ja loppukyselyin, eivät tulokset olisi olleet kuitenkaan hyödyllisiä näin lyhyen ajanjakson jälkeen. Kaveritaitojen opettaminen vaatii päivittäistä ja tavoitteellista lasten ohjaamista arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Erillisten kaveritaitotuokioiden pitäminen on hyvä lisä päivittäisen ohjaamisen lisäksi, muttei yksinään riitä korvaamaan arkista vuorovaikutusta. Aidot vuorovaikutustilanteet opettavat lapsille parhaiten hyviä sosiaalisia taitoja. Myös tunteiden merkitys korostuu lasten oppimisessa. (Repo 2015, 126–127; Koivula 2010, 39.)

Arviointikyselystä ja saadusta palautteesta voidaan todeta, että toimintatuokioiden olivat toimivia ja tarkoituksenmukaisia. Kaikille lapsille jäi seikkailutuokioista hyvä mieli, jota myös päiväkodin henkilökunta korosti. Repo (2015, 126–127) kuitenkin muistuttaa, että lasten kaveritaitojen vahvistamiseen ei riitä satunnaiset harjoitukset, vaan aikuisten pitää määrätietoisesti opettaa, ohjata ja tukea lasten sosiaalisten taitojen kehitystä. Aikuisen tulee hyödyntää tilanteita, joissa lapsen on mahdollista sisäistää opetettava aihe. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lasten väliset ristiriitatilanteet sekä lapselle positiivisen palautteen antaminen tämän auttaessa muita lapsia. Kaveritaitoja vahvistavat harjoitukset ja toiminnot ovat hyviä apukeinoja aikuisen sensitiivisen kasvatuksen rinnalla. Suunniteltujen tuokioiden toteutuksen ei ollut tarkoitus yksinään vahvistaa lasten kaveritaitoja, vaan ne oli tarkoitettu yhdeksi hyödynnettäväksi menetelmäksi kaveritaitojen käsittelyyn. Suunnitellut toimintakerrat eivät irrallisina riitä vahvistamaan lasten kaveritaitoja.

Kaveritaidoista on ollut uutisointia myös median tasolla. Nissinen kirjoittaa Etelä-Suomen Sanomissa 4.2.2019 julkaistussa artikkelissa lasten vuorovaikutustaitojen vaarantuvan nykYTEKNIKAN vuoksi. Haasteita tuovat sähköiset ja nopeatempoiset virikkeet, kuten älypuhelimet ja tabletit, jotka häiritsevät niin lapsen kuin aikuisenkin itsesääätelyä. Normaalitilanteessa lapsen itsesääätely kehittyy itsessään vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Itsesääätely auttaa lasta rauhoittamaan itseään ja ohjaamaan toimintaansa. Puutteelliset taidot itsesäätelystä vaikuttavat vuorovaikutukseen toisten kanssa. Ruutuajan runsaan määrän vuoksi aitoja vuorovaikutustilanteita on liian vähän. Puutteelliset vuorovaikutustaidot mahdollistavat kiusaamisen. Hyviä vuorovaikutustaitoja voidaan pitää kiusaamisen ennaltaehkäisijänä. (Neitola 2013, 101.)

Aiheena kiusaamisen ehkäisy on ajankohtainen ja on hyvin tärkeää tehdä kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä jo päiväkotikäisille. Jo alle kouluikäisten lasten parissa esiintyvä kiusaaminen tulee ottaa vakavasti. Tutkimuksissa on todettu pienten lasten parissa tapahtuvan kiusaamisen olevan luonteeltaan hyvinkin samankaltaista kuin isompien lasten parissa tapahtuva kiusaaminen. Tavallisia kiusaamisen muotoja myös alle kouluikäisten lasten parissa ovat erilaiset epäsuoran kiusaamisen muodot, kuten kaveriporukan ulkopuolelle jättäminen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 47.)

Kiusaamisella on laajat yhteiskunnalliset vaikutukset ja kierre saattaa jatkua lapsuudesta aikuisikään. Pitkäaikainen kiusaaminen voi altistaa esimerkiksi mielenterveysongelmille, syrjäytymiselle, sosiaalisten tilanteiden pelolle sekä jopa äärimmäisiin väkivaltatekoihin. Mikäli kiusaamiseen ei puututa, syntyy asianomaisille sellainen kuva, että kiusaaminen on hyväksyttävää. Tämä vahvistaa väärän toimintamallin muodostumista lapselle ja hän toimii jatkossakin samalla tavalla. (Hurme & Kyllönen 2014, 128.)

Vakavien vaikutusten vuoksi kiusaamiseen tulisi puuttua jo varhaiskasvatuksessa, jotta mahdollinen kiusaamisen kierre pystyttäisiin katkaisemaan jo alkuvaiheessa. Revon (2015, 104) mukaan kiusaamista ennaltaehkäisevät toimet ovat sellaista kasvatusta ja opetusta, joilla pyritään siihen, ettei kiusaamista tapahtuisi. Kiusaamisen ennaltaehkäisyllä kasvatetaan lapsia tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa kaikkia kunnioitetaan ja kannustetaan. Laaksonen (2014, 22) esittää lasten välisten vertaissuhdetaitojen johdonmukaisen vahvistamisen ehkäisevän mahdollisesti kiusaamista. Vertaissuhteiden tukemisessa tulee huomioida myös lasten yksilölliset piirteet. Vertaissuhdetaitojen vahvistamisella varhaiskasvatuksessa voidaan estää kiusaamiskierteen syntyminen jo alle kouluikässä.

Vanhemmilla on ensisijainen tehtävä kaveritaitojen tukemisessa. Neitolan (2011; 4, 13) tutkimuksen mukaan joillakin vanhemmilla ei kuitenkaan ole riittävää tietoa lasten vuorovaikutustaitojen tärkeydestä ja merkityksestä lapsen kehitykselle. Aiemmissä tutkimuksis-

sa on herännyt huoli siitä, että vanhempien vastuun lasten kasvatuksesta on heikentynyt. Vanhempien merkitystä lasten kasvatuksessa voidaan tarkastella kiintymyssuhdeteorian avulla. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhempi huomioi lapsen tunneilmaisut ja toiminnot. Hän reagoi ja vastaa niihin lasta kehittäväällä tavalla. Vanhemman reagointi tilanteeseen vahvistaa lapsen kokemusta nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta. (Sigfrids & Kanninen 2012, 32.) Sigfrids & Kanninen (2012, 32) korostavat turvallisen kiintymyssuhteen kehittävän positiivisesti lapsen tunneilmaisua, oppimista, empatiaa eli kykyä eläytyä muihin, ryhmätyöskentelytaitoihin sekä stressin hallintaa.

Kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä oleellisinta on aikuisen ymmärrys lapsen kokonaisvaltaisesta kasvusta ja kehityksestä. Aikuisen tulee ymmärtää, ettei lapsi kykene tarkastelemaan tilanteita eri näkökulmista, eikä yhtä kokonaisvaltaisesti kuin aikuinen. Lapsen kaveritaidot eivät pääse kehittymään ilman aikuisen johdonmukaista ohjaamista ja opettamista. Lapsi tarvitsee aikuisen kertomaan, kuinka toimia ja millainen toiminta on hyväksyttävää. Mikäli aikuinen ei tiedosta rooliaan kaveritaitojen opettamisessa, saattavat lapset omia itselleen vääriä toimintamalleja. Tällaisia ovat esimerkiksi epäsosiaalinen käyttäytyminen ja tunteiden hallitsematon ilmaisu. Repo (2015, 217) esittää, että lapsen kokonaisvaltainen hyväksyntä on kiusaamisen ehkäisyn perusta. Aikuisen tulee antaa lapselle sellainen kokemus, että hän on hyvä omana itsenään.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi Peetu Pöllön seikkailut -satukirja. Satukirjasta tehtiin monipuolinen kokonaisuus, jossa otettiin huomioon niin pienet kuin isommatkin lapset. Tuotos oli onnistunut ja henkilökunta koki, että voivat jatkossa hyödyntää sitä omassa työssään. Vaikka kaikki eivät olleet ehtineet perehtyä satukirjaan, kaikki kokivat satukirjan olevan tarkoituksen mukainen ja henkilökunta oli innostunut satukirjasta. Käsinnukset koettiin hyödylliseksi keinoksi käsitellä asioita lasten kanssa. Henkilökunta koki, että käsinnukkeja voitaisiin hyödyntää päiväkodin arjessa enemmän. Toimintatuokioissa mukana olleet käsinnukkehahmot olivat jääneet erityisesti lasten mieleen. Satukirjan visuaalinen ilme on hieno ja toimintatuokio-ohjeet mahdollistavat seikkailullisten toimintatuokioiden järjestämisen myös jatkossa. Päiväkodin lapset sekä henkilökunta ilahtuivat satukirjan saamisesta ja sen hyödyntäminen on jo aloitettu päiväkodilla.

Peetu Pöllön seikkailut -toimintatuokiot ja -satukirja mahdollistavat kaveritaitojen jatkokäsittelyn monipuolisesti. Kehittämämme jatkokehittämisehdotukset kiinnostavat päiväkodin henkilökuntaa. Lasten kanssa voidaan lukea satukirjaa ja keskustella satujen tapahtumista ja hahmoista. Varsinkin isompien lasten kanssa voidaan jatkaa Peetu Pöllön seikkailuja kirjoittamalla omia satuja. Jokainen lapsi voi kirjoittaa oman satunsa tai yhdessä muiden kanssa sadutus tekniikkaa hyödyntäen. Sadutuksella tarkoitetaan sitä, että aikuinen aset-

tuu aktiivisen kuulijan rooliin ja lapsi saa kertoa sadun, jonka sisällön ja muodon hän päättää itse. Aikuinen ohjeistaa lapsen kertomaan sadun ja hän kirjaa sen ylös sellaisena kuin lapsi sadun kertoo. Kerronnan jälkeen aikuinen lukee kirjaamansa sadun lapselle ja lapsella on halutessaan mahdollisuus vielä korjata tai muokata satua. (Karlsson 2013, 176.) Sadutettuja satuja voidaan yhdessä muiden lasten kanssa lukea ja ihmetellä. Satujen pohjalta voidaan lähteä ideoimaan omia esityksiä, joita voitaisiin esittää esimerkiksi kevätjuhlassa. Esityksiä varten lapset saisivat askarrella omat hahmonsatuihin, kuten käsitaipöytänuuket. Pienille lapsille tarkoitetuista runoista voisi jatko kehittää loruleikkejä esimerkiksi käsinukkejen avulla. Isommat lapset voisivat myös esittää Peetu Pöllön seikkailuja pienemmille lapsille.

Päiväkodilla voitaisiin järjestää toiminnallisia, kaveritaitoja käsitteleviä vanhempainiltoja. Ilta voisi koostua esimerkiksi erilaisista tehtävistä tai seikkailuradasta, joissa osallistettaisiin lapsia ja vanhempia. Yhteisen tekemisen avulla lapset ja vanhemmat pääsevät pohtimaan kaveritaitoja ja niiden merkitystä yhdessä.

Kaveritaitojen tukeminen ja kiusaamisen ennaltaehkäiseminen toteutuu parhaiten henkilökunnan tavoitteellisella työtavalla ohjata lapsia arkisissa tilanteissa. Henkilökunnan tulee puuttua näkemäänsä kiusaamiseen, mutta ennen kaikkea tukea lasten vertaissuhteita. Ohjatuissa toimintatuokioissa henkilökunta voi jakaa lapsia tietoisesti erilaisiin pienryhmiin, jotta lapset pääsevät toimimaan erilaisissa kokoonpanoissa. Näin lapsi harjoittelee leikkimistä ja olemista muiden lasten kanssa.

Kaveritaitojen kehittymistä voidaan varhaiskasvatuksessa edistää myös pitämällä lapsille kuvakorttityöskentelyä, jossa kuvien avulla käsitellään erilaisia kaveruuteen liittyviä teemoja, kuten riitatilanteita, leikistä ulkopuolelle jäämistä ja yksin leikkivän kaverin pyytämistä mukaan leikkiin. Kuvakorttityöskentelyä voidaan harjoittaa pienryhmässä tai koko lapsiryhmän ollessa paikalla.

LÄHTEET

- Barić, M. 2009. Nukketeatteri taidekasvatuksen ja leikin välineenä. Teoksessa Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. (toim. Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L.) Vastapaino Oy. Helsinki.
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Premedia. Helsinki
- Hakamo, M.L. 2011. Puhekuplia: Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Lasten Keskus Oy.
- Hakkarainen, A. 2012. Lasten vertaissuhteet ja niiden tukeminen päiväkodissa. Kohteena lapset, joilla on itsesäätelyn pulmia. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu –tutkielma [viitattu 12.2.2019] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/38381/URN_NBN_fi_jyu-201208252248.pdf?sequence=4
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P., Holmberg-Kalenius, T. & Salmi, S. 2015. Opas kiusaamisen jälkihoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 2016. Kiusaamisesta voi selviytyä jälkihoidon tuella. Aspa palvelut Oy. [Viitattu: 9.2.2019] Saatavissa: <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-12016/kiusaamisesta-voi-selviyty%C3%A4-j%C3%A4lkihoidon-tuella>
- Heikell, M. 2012. Draamakasvatus ihmisen identiteetin rakentajana. “Draamatyöskentely kasvattaa, opettaa oikeasti olennaisia asioita, antaa oikeita eväitä elämään”. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden Pro gradu –tutkielma. [Viitattu 12.2.2019] Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84354/gradu06553.pdf?sequence=1>
- Hintikka, J. 2016. Sopeutumattomien oppilaiden tunne- ja itsesäätelytaitojen kehittyminen: Oppilaiden ja opettajien arvioita ja kokemuksia Aggression portaat inventiosta. Turun yliopisto. Väitöskirja. [Viitattu: 9.9.2018] Saatavissa: <http://www.utupub.fi/handle/10024/119941>
- Hurme, K & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja vauraudu vaaratilanteisiin. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Jalasvaara, T. 2012. Hiljainen leijona - draamatyöskentely muuttaa päiväkotiiin toimintatutkimuksen keinoin. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma. [Viitattu 1.3.2019] Saata-

vissa:

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84096/gradu06317.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Juusola, M. 2017. Vahvaksi rakastetut lapset. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Kanninen, K & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS- kustannus. Jyväskylä.

Karppinen, S. 2005. Seikkailullinen vuosi haastavassa luokassa. Etnografinen toimintatutkimus seikkailu- ja elämyspedagogiikasta. Oulun yliopisto. [Viitattu 2.3.2019] Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514277554.pdf>

Karppinen, S. 2010. Seikkailukasvatus – erilainen tapa opettaa ja oppia, teoksessa Seikkaillen elämyksiä 2. Elämyksen käsitehistoriaa ja käytäntöä (toim. Latomaa, T. & Karppinen S.) Lapin yliopistokustannus.

Karppinen, S. & Latomaa T. 2015. Seikkaillen elämyksiä 3. Suomalainen seikkailupedagogiikka. Lapin yliopistokustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. WSOY.

Kirves, L & Stoor- Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki. [Viitattu 12.9.2018] Saatavissa: <http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>

Kurvinen, M. 2016. Draamakasvatus on leikkiä ja tavoitteellista kasvatusta. Talentia-lehti. [Viitattu 16.2.2019] Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/draamakasvatus-on-leikkia-ja-pedagogisia-tavoitteita/>

Koistinen, E. 2012. Koulukiusaaminen - Miten opettajan tulisi oppilaiden näkökulmasta siihen puuttua? Tampereen yliopisto. [Viitattu 28.11.2018] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83508/gradu05863.pdf?sequence=1>

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. PS-kustannus. Jyväskylä.

Koivula. M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. [Viitattu 12.1.2018] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/23627>

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat ja vihasuttavat tunteet: Opi tunteiden säätelyn taito. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Kronqvist. 2011. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksesta Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Jyväskylä.

Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2017. Ralla. Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. Ralla Oy.

Karlsson, L. 2013 Sadutus koulussa ja narratiivinen tietäminen – teoriaa ja kokemuksia. Teoksessa Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa (toim. Ropo, E. & Huttunen, M.) Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Laaksonen, V. 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. [Viitattu 12.1.2019] Saatavissa:

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42805/978-951-39-5564-9_vaitos25012014.pdf?sequence=1

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja. Tietoja ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Fölkhansan.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Otava.

Laine & Vilkkö-Riihelä. 2012. Mielen maailma 2. Kehityspsykologia. Sanoma Pro. Helsinki.

Laine & Vilkkö-Riihelä. 2013. Mielen maailma 5. Persoonallisuus ja mielenterveys. Sanoma Pro. Helsinki.

Laitinen, J. 2018. Kiusaaminen jättää jäljet. Talentia-lehti. [Viitattu: 22.1.2019] Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/kiusaaminen-jattaa-jaljet/>

Lahden kaupunki. 2018. Launeen päiväkotit. [Viitattu: 9.9.2018] Saatavissa: <https://www.lahti.fi/palvelut/varhaiskasvatus/paivakodit/launeen-p%C3%A4iv%C3%A4koti>

Laulajainen, L. 2009. Sanan taika. Esseitä ja artikkeleita. Books on Demand.

Lehtinen, M. 2018. Varajohtaja. Launeen päiväkotit. Haastattelu 6.9.2018.

Liski, A-L., & Määttä, L. 2014. Keski-ikäisten identiteetin kehittyminen ja sen yhteydet elämän tapahtumiin. Jyväskylän yliopisto. Pro-gradu tutkielma. [Viitattu: 9.9.2018] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43524/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201405221793.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mannerheimin Lastensuojeluliito. 2017. Kiusaamisen seuraukset. [Viitattu 12.9.2018] Saatavissa: <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaamisen-seuraukset/>

Marjanen, P., Ahonen, J. & Majoinen, L. 2013. Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille (toim. Marjanen, P. Marttila, M. & Varsa, M.) PS-kustannus. Jyväskylä.

Marttila, M. 2016. Elämys- ja seikkailupedagoginen luontoliikunta opetussuunnitelman toteutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Etnografinen tutkimus. [Viitattu 1.3.2019] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/49593>

Mustajärvi, S. 2012. Yksin ryhmässä – vetäytyvät lapset ja syrjäytyminen päiväkodissa. Helsingin yliopisto. Pro- gradu tutkielma. [Viitattu 7.3.2019] Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37536/yksinryh.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Myllyviita, K. 2016. Tunne tunteesi. Duodecim. Helsinki.

Neitola, M. 2013. Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvatusyhteisössä. Teoksessa Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille (toim. Marjanen, P. Marttila, M. & Varsa, M.) PS-kustannus. Jyväskylä.

Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen- vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. Turun yliopisto. Väitöskirja. [Viitattu 12.9.2018] Saatavissa: <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nissinen, V. 2019. Lasten on treenattava sitä, miten ollaan toisten kanssa. Etelä-Suomen Sanomat.

Nuortenmielenterveystalo. 2018 Tunteet haltuun. Mielenterveystalo.fi. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. [Viitattu 12.9.2018] Saatavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx

Nurmilaakso, M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa -opas (toim. Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L.) Unigrafia Oy. Yliopistopaino. Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085155>

Ollikainen, S. & Salminen, A. 2015. ”Lapsella on pelisilmää” - sosiaaliset taidot ja niiden arviointi alkuopetuksessa. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 7.3.2019]

Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48418/URN:NBN:fi:jyu-201601211243.pdf?sequence=1>

Opas, M. 2013. Yhteisöllinen kasvattajatiimi. Teoksessa Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille (toim. Marjanen, P. Marttila, M. & Varsa, M.) PS-kustannus. Jyväskylä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. Helsinki. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Poikkeus, A-M. 2011. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Taaperosta taitavaksi oppijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. (toim. Aro, T. & Laakso, M-L.) Niilo Mäki Instituutti. Porvoo.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. PS-kustannus. Jyväskylä.

Repo, L. & Sajaniemi, N. 2012. Bullying in Early Educational Settings. Early Child Development & Care. Apr 2012, Vol. 182 Issue 3/4, p. 383-400.

Risikko, P. 2010. Esipuhe. Teoksesta Kiusaavatko pienetkin lapset? (toim. Repo, L. & Stoor-Grenner, M.) Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki. [Viitattu 12.11.2018] Saatavissa: <http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>

Rissanen, H. 2018. Kuntoutusohjaaja. Kaveritaidot-toiminta. [Viitattu 12.9.2018] Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/documents/369207/5cea3095-02ff-43fd-bb3b-c6d74c2d5019>

Suojala, M. 2009. Lastenkirjallisuus kielen ja kuvittelukyvyyn laajentajana. Teoksessa Taidakasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä (toim. Ruokonen, I. Rusanen, S. & Välimäki, A-L.) Yliopistopaino Oy. Helsinki. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/80314>

Saarni, C. 2011. Emotional Development in Childhood. Encyclopedia on Early Childhood Development. [Viitattu 14.11.2018] Saatavissa: <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/dossiers-complets/en/emotions.pdf>

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit. [Viitattu 12.2.2019] Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/7b605176-cddd-4bab-b0e4-3b99865d2fa2>

Suomen Mielensterveysseura. 2017a. Tunnetaitojen perusteet. [Viitattu 12.11.2018] Saatavissa:

<https://www.mielensterveysseura.fi/fi/mielensterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>

Suomen Mielensterveysseura. 2017b. Tunteen kohtaaminen. [Viitattu 12.11.2018] Saatavissa:

<https://www.mielensterveysseura.fi/fi/mielensterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunteen-kohtaaminen>

Suomen Mielensterveysseura. 2019a. Hyvä itsetunto on optimistista realismia. [Viitattu 22.1.2019] Saatavissa:

<https://www.mielensterveysseura.fi/fi/mielensterveys/itsetuntemus/hyv%C3%A4-itsetunto-optimistista-realismia>

Suomen Mielensterveysseura. 2019b. Identiteetti - Kuka minä olen? [Viitattu 22.1.2019]

Saatavissa: <https://www.mielensterveysseura.fi/fi/mielensterveys/itsetuntemus/identiteetti-kuka-min%C3%A4-olen>

Toivanen, A. 2017. "Kiusaaminen jätti jäljet" Lapsena koulukiusattujen kokemuksia kiusaamisen vaikutuksista elämään. pro-gradu tutkielma. Oulun yliopisto. [Viitattu 12.1.2019] Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201706022433.pdf>

Toivanen, T. 2010. Kasvuun! Draamakasvatusta 1-8-vuotiaille. WSOYpro Oy. Helsinki.

Toivanen, T. 2009. Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä (toim. Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L.) Vastapaino Oy. Helsinki.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Hyvä tieteellinen käytäntö. [Viitattu 2.3.2019]

Saatavissa: <http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. [Viitattu 4.11.2018] Saatavissa:

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vienola, V. 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja (toim. Hujala, E. & Turja, L.) PS-kustannus.

Vilkka, A. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen oppinäytetyö. Tammi. Helsinki.

Väestöliitto. 2019. Nuoret. Itsetunto. [Viitattu 22.1.2019] Saatavissa:

<https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/itsetunto/>

LIITTEET

Liite 1. Tiedote/lupalappu koteihin kaveritaitotuokioista

Liite 2. Peetu Pöllön seikkailut diplomi

Liite 3. Arviointikysely Launeen päiväkodin henkilökunnalle

Liite 1.

Hei kotiväki!

Olemme Lahden ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja teemme opinnäytetyötämme yhteistyössä Launeen päiväkodin kanssa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on vahvistaa kaveritaitoja toiminnallisoin keinoin. Lasten kanssa kaveritaitoja opettelevat käsinuket Peetu Pöllö ja Veera Vuohi. Ohjaamamme toimintatuokiot tapahtuvat aamupäivinä lokakuun aikana. Täytähän alla olevan lomakkeen ja palautathan sen päiväkotiin.

Terveisin,
Ira Jokinen, Pauliina
Jääskä ja Henna Virtanen

Lisätietoja voi kysellä:
pauliina.jaaska@student.lamk.fi

Lapseni _____ saa osallistua
kaveritaitotuokioihin.

Pvm _____ Allekirjoitus _____

Liite 2.

PEETU PÖLLÖN

SEIKKAILUDIPLOMI

ON OSALLISTUNUT KAVERITAITOJA
KÄSITTELEVIIN TUOKIOIHIN

SEIKKAILUTUOKIOILLA HARJOITELTIIN MM.:

- TOISEN HUOMIOINTIA JA
ERILAISUUDEN HYVÄKSYMISTÄ
- KANNUSTAMISTA
- TOISEN AUTTAMISTA

DIPLOMIN MYÖNTÄVÄT PIKU, VEERA, PEETU, KEIJO JA LEMPI

Liite 3.

KAVERITAITOTUOKIOIDEN ARVIONTIKYSELY

Työnimikkeesi _____

KAVERITAITOT JA KIUUSAAMINEN LAPSIRYHMÄSSÄSI

1. Oletko havainnut lapsiryhmässäsi kiusaamista? (1=en lainkaan, 2=en osaa sanoa, 3=olen havainnut) Rastita yksi vaihtoehto.

1 2 3

Millaista kiusaaminen on ollut?

2. Oletko käsitellyt kaveritaitoja lapsiryhmässäsi ennen opiskelijoiden ohjaamia kaveritaitotuokioita? (1=en lainkaan, 2=melko vähän, 3=jonkin verran, 4=melko paljon, 5=paljon)

1 2 3 4 5

Miten olet käsitellyt kaveritaitoja?

OPISKELIJOIDAN OHJAAMAT KAVERITAITOTUOKIOT

3. Minkä arvosanan antaisit kaveritaitotuokioille? (1= huono, 2=tydyttävä, 3=hyvä, 4=kiitettävä, 5=erinomainen) Rastita yksi vaihtoehto.

1 2 3 4 5

4. Mikä pitämistämme tuokioista on erityisesti jäänyt lasten mieleen? (Ensimmäisellä toimintakerralla etsittiin yhdessä toimien pikkuleipiä Pelon/Salaperäisestä laaksossa. Toisella toimintakerralla huomioitiin kaveria Hiisiluolassa ja pelastettiin Veera Vuohi. Kolmannella toimintakerralla käsiteltiin ennakkoluuloja ja erilaisuutta draaman ja luovien menetelmien avulla.)

5. Mitkä pitämistämme tuokioista ovat olleet mielestäsi erityisen toimivia?

6. Oletko havainnut lapsiryhmäsi kaveritaidoissa muutoksia? (1=en ole havainnut muutoksia, 2= olen havainnut vähän muutoksia, 3= olen huomannut muutoksia jossain määrin, 4=olen huomannut paljon muutoksia). Rastita yksi vaihtoehto.

1 2 3 4

Millaisia muutoksia olet havainnut?

7. Saitko itsellesi ideoita kaveritaitojen ohjaamiseen? Rastita toinen vaihtoehtoista.

Kyllä

Ei

Millaisia ideoita sait?

PEETU PÖLLÖN SATUKIRJA

8. Oletko hyödyntänyt Peetu Pöllön satukirjaa työssäsi? Rastita toinen vaihtoehtoista.

Kyllä

Ei

Jos vastasit kyllä, niin tarkennatko, että miten olet hyödyntänyt?

9. Jos et ole hyödyntänyt Peetu Pöllön satukirjaa, niin onko suunnitelmissasi hyödyntää sitä myöhemmin? Rastita toinen vaihtoehdoista.

Kyllä

Ei

Miten hyödyntäisit?

10. Satukirjan tarkoitus on tukea ja vahvistaa lasten kaveritaitoja päiväkodissa ja ehkäistä kiusaamista. Kuinka koet kirjan vastaavan tarkoitustaan? (1= kirja ei vastaa lainkaan tarkoitustaan 2= kirja täyttää osittain tarkoituksensa 3= kirja täyttää melko hyvin tarkoituksensa 4=kirja vastaa täysin tarkoitustaan.) Rastita yksi vaihtoehto.

1 2 3 4

Kiitos vastauksestasi! 😊

